

Tyske Embedsmænd i København i Tiden 1800-1840.

En Oversigt over deres Indflydelse paa Udviklingen
af den nationale Modsætning indenfor den danske Helstat.

Af cand. mag. Jørgen Paulsen.

I. Indledning.

Nationalitetskampen i den danske Helstat i Brydningstiden o. 1800—1840 er Udtryk for et rigt nuanceret vaagnende politisk Liv. Der er foretaget mangfoldige Undersøgelser til Belysning af det interessante, vidtomspændende Spørgsmaal, og mange værdifulde Bidrag understøtter nu vor Viden om de Aarsager, som — paa Grund af en forskellig folkelig Udvikling — tilsidst maatte føre til et Brud mellem Folkeelementer, der igennem Aarhundreder havde staaet under samme Statsoverhovede, og trods store Forskelligheder dog begge havde ydet deres Bidrag til Opretholdelsen og Videreførelsen af den dansk-holstenske Helstat.

Det er her særlig værd at mindes den store Indsats, Sønderjyden A. D. Jørgensen ydede; han gjorde det til sit Livs store Opgave at kaste Lys over de Spørgsmaal, der havde ført til en saa skæbnesvanger Afgørelse i 1864. Mange andre baade før og efter ham har været med til at dyrke Marken op. Fælles for de fleste Arbejder omhandlende Nationalitetskampen er imidlertid, at de særligt har beskæftiget sig med Forholdene paa det Sted, hvor Modsætningerne maatte komme til at brydes stærkest og give sig de mest iøjnefaldende Udslag, nemlig i Hertugdømmet Slesvig. De Forhold, der her kom til at bestemme Udviklingens Gang, ligger derfor ret klart belyst for os, medens vi endnu ikke i samme Grad har naaet at faa fuldstændig Klarhed over Modsætningernes Tilstedeværelse og Udvikling ogsaa paa andre — ganske vist mindre væsentlige — Omraader.

Det skal være Formaalet med denne lille Afhandling at behandle en saadan lille uopdyrket Enklave indenfor det store Felt. Vi vil vende os til det tyske Embedsmandselement indenfor Centraladministrationen i København og søge at efterspore Udviklingen af en national Modsætningsfølelse her.

Styrelsen i den danske Helstat var o. 1800 enevældig, og Enevældens vigtigste Princip var Centralisation. Statens Centraladministration var det Midtpunkt, hvorom alting drejede sig. Blandt andet derfor er det af Vigtighed at bestemme, hvorledes Tidens Spørgsmaal indvirkede her, og derfor ogsaa at undersøge, hvilken Indflydelse de tyske Embedsmænd i Regeringskontorerne havde paa Udviklingen af den nationale Modsætning, der tilsidst slog Helstaten og Helstatstanken ihjel. Var dette tyske Element i Administrationen saa relativt stort og betydningsfuldt, at det kunde ventes at faa nogensomhelst Betydning? Det havde jo overfor sig et langt større Antal af danske Embedsmænd, og det befandt sig i et Milieu, hvor det næsten helt maatte drukne. Endelig, hvis det nu alligevel har gjort sig gældende, paa hvilken Maade og paa hvilke Omraader spores det da? Det er saadanne Spørgsmaal, der her skal gøres til Genstand for Undersøgelse og eventuelt søges besvarede.

Embedsmændenes hele Stilling under Enevælden førte i nogen Grad med sig, at de kun sjældent ytrede sig offentligt om Centraladministrationens Præg og de Rørelser, der muligvis gjorde sig gældende indenfor deres ret snævre Kreds. De var et Redskab i Enevældens Haand, der maatte underordne sig de Regler og Former, Styrelsen nu engang havde antaget. Det kan derfor ikke ventes, at Embedsmænd i aktiv Tjeneste gennem Indlæg, Pjecer eller lign. drøftede interne Forhold, kritiserede Mangler eller satte Problemer under Debat. Kilderne til en Afhandling som denne maa derfor blive af mere privat Karakter. Af Breve foreligger der mange; vi beskæftiger os jo med en Tidsperiode, hvori Brevskrivningen — takket være Datidens faa og ret indholdsløse Aviser — var meget udviklet. Og stærke Bestræbelser har været udfoldet for at gøre disse Breve

almindeligt tilgængelige, saaledes at der nu foreligger adskillige store Udgaver af Brevstof, der ofte giver et saa ypperligt Tidsbillede, og som ganske naturligt i en Afhandling som denne maa blive et meget væsentligt Kildegrundlag. En anden Del af Materiale, der iøvrigt som historisk Kilde betragtet ligger Brevstoffet meget nær, er Memoireværker, af hvilke flere omtaler Forhold, der berører Embedsstanden indenfor Regeringskontorerne og direkte eller indirekte ofte ogsaa belyser Forholdet mellem det tyske og danske Embedsmandselement. Hvad Administrationens Organisation og Personalhistorien angaar, er de vigtigste Oplysninger hentet fra Hof- og Statskalenderen samt fra Kringelbachs Udarbejdelse af den civile Centraladministrations Embedsetat 1660—1848 i »Meddelelser fra Gehejmearkivet 1886—1888«.

Sandsynligvis vil der i Arkiverne findes endnu meget utrykt Materiale af Vigtighed for dette Spørgsmaal, men Formaalet har i denne Omgang først og fremmest været at sammenarbejde det allerede foreliggende trykte Materiale til en Helhedsvurdering.

II. Tyske Embedsmænd i Regeringskontorerne i København.

Det Monarki, der efter Norges Afstaaelse i 1814 var samlet under Kong Frederik den Sjettes Krone, den dansk-holstenske Helstat, kunde glæde sig ved et ikke ringe Sammenhold. Paa lige Vilkaar mødtes Rigets to forskellige Folkeelementer til Medarbejderskab i Styrelsen. Alvorlige nationale Modsætninger havde endnu ikke givet sig Udslag.

Embedsstillingerne indenfor Centraladministrationen, hvis Sæde naturligt var Hovedstaden København, var — ganske i Overensstemmelse med Helstatens Struktur — i Hænderne paa saavel Holstenere som Danske¹⁾, og hvad var ogsaa naturligere udfra Datidens Synsmaade, end at de Pladser i Regeringen, der skulde behandle Hertugdømmernes særlige Anliggender, i Almindelighed besattes med Mænd, der gennem deres Uddannelse havde skaffet sig Indsigt i Slesvigs og Holstens særlige

Retsforfatning, eller ved at forestaa Embeder i Hertugdømmerne havde erhvervet en Erfaring, som ofte vilde kunne komme dem tilgode i de Stillinger, de kom til at indtage i Centraladministrationen?

I Kongens Raad, Gehejmestatsraadet, var ved Aarhundredskiftet de tyskfødte Raadgivere i Overtal. I den nærmest følgende Tid spores ligesom en Bestræbelse efter at erstatte de tyske Raader med danske, men dette skyldes sikkert mere Kronprinsens (efter 1808 Kongens) Trang til at skubbe det uafhængige, jordbesiddende Godsejerelement ud af Styrelsen til Fordel for et afhængigt, borgerligt Bureaukrati, og dermed for sin egen Indflydelse, — end en bevidst national Tendens i Retning af at trænge de tysksindede tilbage for de dansksindede²).

Det skarpeste Skel indenfor Centraladministrationen mellem Danmark og Hertugdømmerne fremtraadte ved Adskillelsen mellem Danske og Tyske Kancelli³); alle de øvrige Kollegier var indrettet paa at omfatte hele Monarkiet, omend i nogle Tilfælde med en Kontordeling, der baade i Henseende til Personale og Behandlingen af Sager betegnede en Sondring mellem Kongeriget paa den ene Side og Slesvig og Holsten paa den anden.

En skematisk Oversigt over de tyske Kontorer i det tilfældigt valgte Aar 1820 med en Opgørelse af Antallet af Embedsmænd, der havde Beskæftigelse i de nævnte Kontorer, viser følgende:

A. Tyske Kancelli:

Ekspeditionskontoret	5 Mand
1. og 4. Departements Sekretariat	2 »
2. og 3. Departements Sekretariat	3 »
Revisionskontoret	3 »
Brandforsikringskontoret	4 »
Registraturkontoret	2 »
Arkivkontoret	2 »

B. Rentekammeret:

Slesv. Holst. Lauenb. Kammerkancelli	4 Mand
1. Slesvigske Kontor	6 »
2. Slesv. Kontor	5 »

Holsten-Lauenborgske Kontor	5 Mand
Slesv. Holst. Lauenb. Landvæsenskantor	4 »
C. General-Told-Kammer- og Kommercekollegiet:	
Slesvigske Toldkontor	6 Mand
Holsten-Lauenborgske Toldkontor	6 »
Slesv. Holst. Lau. Kanal-, Fyr- og Havnek.	3 »
D. Generalpostdirektionen:	
Slesvig-Holstenske Sekretariat	3 Mand

Til Kontorpersonalet maa endnu føjes Antallet af bestemte Embedsmænd, d. v. s. Deputerede og Committerede, der deltog i Kancelliets Raadslagninger.

Et slet ikke saa ringe Antal af Embedsmænd beskæftigede sig altsaa udelukkende med Hertugdømmernes Anliggender. Hvor mange af dem var nu tyske, d. v. s. tyskfødte eller tyskdannede? Det vil være af Interesse at faa dette fastslaaet for deraf at kunne uddrage det rent talmæssige Forhold mellem det tyske og det danske Embedsmandselement i København.⁴⁾

For Tyske Kancellis Vedkommende viser det sig, at saa godt som alle Embedsmændene, fra de Deputerede og ned til Underkancellisterne, var af tysk Oprindelse, enten Holstenere eller tyskkundannede Slesvigere. Af de 24 Deputerede, der i Tiden 1800—1840 var knyttet til Kancelliet, kan det for de 20's Vedkommende konstateres, at de kom fra Hertugdømmerne, og af de øvrige 4 var kun den ene, nemlig A. B. Rothe, af afgjort dansk Oprindelse⁵⁾. Med Hensyn til Kontorcheferne gør ganske det samme Forhold sig gældende. Med Undtagelse af ganske enkelte er de kommet ind i Kancelliet efter at have taget »slesvigsk-juridisk Eksamen«. Nogle Stikprøver af Underkancellisternes Stilling bekræfter dette Resultat. Og hvad de øvrige tyske Kontorer angaar, vil det ikke være for meget sagt, at Slesvigere og Holstenere her ligeledes har været rigt repræsenteret.

Mellem Slesvigere og Holstenere har der ikke været nogen væsentlig Forskel; alle havde de studeret i Kiel eller ved tyske Universiteter, modtaget samme Paavirkning og gennemgaaet samme Trin i Udviklingen.

En skønsmæssig Opgørelse viser altsaa, at henvend 60 tyske Embedsmænd til Stadighed har været beskæftiget indenfor Centraladministrationens Kontorer, en slet ikke ringe Del af det samlede Antal Embedsmænd, der udgjorde omkring 400—450. Man kunde være tilbøjelig til at tro, at Tilstedeværelsen af et saa stort Embedsmandselement med tysk Præg let vilde kunne afføde Modsætninger og Vanskeligheder, som kunde være en Fare for et frugtbart Samarbejde. Alene Tvesprogetheden, skulde man synes, kunde forvolde Kvaler, men paa dette Punkt var der for længe siden gennem Sædvane blevet fastslaaet Regler, som man lige op til 1840 fulgte uden deri at lægge Antydning af et bevidst nationalt Modsætningsforhold. Begge Sprog var saavel i Skrivelser som i den daglige Omgang i Kollegierne ligestillede. Direktøren for et af de Kollegier, hvor der var adskilte Kontor for Kongeriget og Hertugdømmerne, talte altid kun Tysk med de tyske og Dansk med de danske Embedsmænd.⁶⁾ I en Sag, der vedrørte begge Helstatens Omraader, skiftede Sproget som Regel alt efter som der gjordes Rede for Forholdene i Kongeriet eller i Hertugdømmerne.⁷⁾

Tilbage staar endnu at iagttage, hvorledes en Embeds-Karriere i Almindelighed formede sig for en tyskfødt eller tyskdannet Embedsmand. Unge Mænd med Navn, Byrd eller Forbindelser begyndte som Regel deres Embedsbane som Auskultanter, hvorved de fik Adgang til som Tilhørere at overvære Kollegieforsamlingerne; derefter blev de ofte udnævnt til Committerede i en meget ung Alder og naaede saaledes efter kun kort Tids Tjeneste frem til overordnede Stillinger.

Kontorpersonalet rekrutteredes gerne fra de unge eksaminerede Jurister med den slesvigsk-juridiske Eksamen. Som Volontærer traadte de ind i Regeringskontorerne. I Almindelighed var det dog kun forbeholdt de mere velstillede, der var i Besiddelse af tilstrækkelig Formue til, at de i Aarevis kunde opholde sig i København uden at være i Stand til at tjene til Livets Ophold.⁸⁾ Senere blev de Kancellister og kunde saa naa op til Stillingerne som Kontorchefer.

For de bestemmende Embedsmænd saavel som for Kontor-

personalet gælder det imidlertid, at det kun var en forholdsvis kort Periode af deres Liv, de tilbragte i Hovedstaden. Økonomisk set bød Kollegierne ikke noget, som kunde virke dragende,⁹⁾ og sjældent fandt de sig tilrette i Byen.¹⁰⁾ Saasnart en passende Lejlighed meldte sig, søgte de bort fra Regeringskontorerne ud til federe lokale Græsgange. De bedste lokale Embedsposter i Hertugdømmerne besattes ved Vakance med Mænd, som havde gjort Tjeneste i Kancelliet eller andre af Centraladministrationens Kontorer. Langt de fleste Deputerede i Perioden 1800—1840 kan følges ud i Embeder enten i Slesvig eller Holsten som Overretskanslere, Overpræsidenter i Kiel, Amtmænd eller lign., og af Kontorpersonalet rejste mange, først og fremmest Kontorcheferne, tilbage til deres snævrere Hjemland for at overtage Embeder som Borgmestre, Raadmænd, Landfogder eller Landretsnotarer.¹¹⁾

Det blev en Regel, hvorfra der meget sjældent blev afveget, at en Mand, der havde beklædt en Stilling i Kancelliet, senere traadte i sit Hjemlands Tjeneste. Herigennem fik den tyske Embedsstand en Lejlighed til at indvirke paa Udviklingen af en national Modsætning, som den i Hovedstaden var afskaaret fra at kunne befordre. Dens Modsætningsfølelse kunde her kun vises ved, at den isolerede sig fra Omgivelserne, og ved at den stillede sig paa Vagt omkring de Institutioner, der var særlige for Hertugdømmerne og afgrænsede disse som en Slags Statsenhed for sig. Saa meget lettere var dette, som det var en meget udbredt Opfattelse, at hvert Kollegium udgjorde en Enhed, der var tilbøjelig til at føle sig selv nok. Anderledes i de Stillinger, man erhvervede i Hertugdømmerne. Her var Mulighederne i rigt Maal til Stede for direkte at virke for Slesvig-holstenismen og derigennem opnaa politisk Indflydelse.

Hovedlinien kan nu ridses op. Det staar fast, at der indenfor Embedsstanden i Regeringskontorerne befandt sig et Element, der følte sig i Modsætning til det danske. Udadtill stod det ret svagt, hvilket førte med sig, at det følte Forholdene i Hovedstaden som utilfredsstillende. Mange af de tyske Embedsmænd søgte derfor, naar Lejlighed gaves, efter kun kort

Tids Tjeneste i Kancelliet og andre af de tyske Kontorer, ud til passende Embeder i Hertugdømmerne.

III. Tiden o. 1800 – o. 1820.

Den ældre Generation.

Ved Aarhundredskiftet havde den danske Konge omkring sig som Raadgivere og Hjælpere i Statens Styrelse en Række velstaaende Godsejere, hvis Indflydelse var baseret paa deres store Jordbesiddelser. Særlig fremtrædende var de Mænd, der kunde regne sig til den Bernstorff-Reventlow-Schimmelmann'ske Familiekreds, hvis tyske Oprindelse og Dannelse var uomtvistelig, og som stod i meget nær Tilknytning til det holstenske Godsejerelement, af hvilket flere af Kredsens Medlemmer selv udgjorde Spidsen. De holstenske Godsejere havde deres standsmæssige Organisation i det fra gammel Tid bestaaende slesvig-holstenske Ridderskab,¹⁾ hvis Centrum nu i denne Tid var Godset Emkendorf,²⁾ fordi det mest indflydelsesrige Medlem af Ridderskabet, Fritz Reventlow, residerede her sammen med sin alsidigt begavede og stærkt aandeligt interesserede Hustru, Julie R.³⁾

Gehejmestatsraadet var i de første Aar efter 1800 en meget vigtig Faktor indenfor Statsstyrelsen, og Tilstedeværelsen af saa dygtige og ansete Mænd indenfor dette kunde ikke andet end nedfælde sig i Kongens Beslutninger. Vender vi os derimod til Kontorerne Personale, spillede de ganske naturlig ikke nogen videre Rolle, og deres Indflydelse paa Sagernes Gang sporer ikke ret meget. Til disse Embedsmænd kender vi ikke meget udover Navnene.

Hovedvægten i dette Afsnit vil derfor komme til at ligge paa de betydende tyske Medlemmer af Gehejmestatsraadet; de staar for os som Personligheder med personlige Opfattelser af og Syn paa Tidens Problemer.

I alle dannede Kredse af Datidens København baade forstod, talte og skrev man Tysk, og det var noget af en Selvfølge.

at man fulgte med i den tyske Litteraturs mangfoldige Frembringelser. Romantikken kom hertil fra Tyskland, og dette medførte en vis Orientering mod Syd. Paa den anden Side bøjede de toneangivende tyske Statsmænd sig politisk helt ind under den danske Stat. Hvad der tjente Helstatens Interesser traadte frem for alt andet, og Statens Overhovede (i dette Tilfælde Kronprins Frederik) viste de ikke blot den tilbørlige Respekt, men ogsaa sand Hengivenhed. Vel var der afgørende Forskelle mellem det tyske Element og dets Omgivelser, men fra begge Sider nærmede man sig hinanden og viste man stor Imødekommenhed. Et Modsætningsforhold efter nationale Linier eksisterede ikke; Følelsen af, at man var Borgere i samme Stat, gav sig mangfoldige Udslag, ogsaa hos de tyske Embedsmænd. Naar den senere saa berømte Historiker, Barthold Georg Niebuhr,⁶⁾ overfor en Slægtning med Stolthed hylder de danske Søhelte efter Slaget paa Reden den 2. April 1801, som han ovenikøbet sammenligner med Slaget ved Thermopylæ,⁶⁾ og naar han som Embedsmand føler sig stærkt forpligtet til at lære Brugen af det danske Sprog,⁶⁾ saa er det Udtryk for Beundring for og Vilje til at tjene det Land, som han kalder sit Fædreland. Paa en Rejse i Tyskland føler han sig til sin egen store Forbavselse »erzundeutsch«. Hjemveen drager ham med en saadan Kraft, at han ikke føler sig vel og tilfreds igen, før han har Elben i Ryggen.⁷⁾ Det er med meget store Betæneligheder, at han senere gaar over i preussisk Statstjeneste; »— — ich kann es nur tun im völligen Friede mit meinem Vaterland und mir selbst«, forklarer han, og senere fortsætter han: »Es ist mir in meinem Gewissen unmöglich in den Dienst der Preussischen Monarchie zu treten ohne die bestimmte Zusage, dass nie von mir irgend eine Nachricht über den Zustand Dänemarks, welche nach der Natur der Sache nur dem Beamten bekannt sein kann, gefordert: und ebensowenig mir irgend ein Geschäft befohlen werden sollte, welches dem Interesse meines Vaterlandes schädlich, noch weniger aber welches ihm hostile wäre«. Altsaa først efter at have stillet Betingelser, der gaar ud paa, at han aldrig i sin nye Stilling vil komme til at beskæftige

sig med Ting, der kan være til Skade for hans Fædreland, bøjer han sig for den ærefulde Henvendelse fra Preussen.⁸⁾

En anden Embedsmand af tysk Uddannelse, J. G. Rist⁹⁾, udtaler i sine Erindringer den allerstørste Beundring for det »Ministerium«, Danmark havde o. 1800, et Ministerium, siger han, som vel næppe noget Land nogensinde har kunnet opvise Magen til.¹⁰⁾ Ganske vist glæder det ham samtidig, at Mænd som Bernstorfferne, Schimmelmann og Cay Reventlow var af tysk Herkomst og betjente sig af det tyske Sprog, men denne Glæde fandt Udtryk uden Fremhævelsen af noget nationalt Modsætningsforhold.

Hengivenhed for Kongen undlader de tyske Embedsmænd heller ikke at lægge for Dagen. Elise von Bernstorff glæder sig med sin Mand, Udenrigsministeren Christian Günther B., en Søn af A. P. B., over, at Kong Christian den Syvendes Død i 1808 ikke giver Anledning til noget Systemskifte, men at alt bliver ved det gamle, lagt i Kronprinsens heldige Hænder.¹¹⁾ I den Grad føler disse Mænd og deres Familier sig hjemme i Landet. Ofte benytter de Lejligheden til at prise det dejlige Danmark, i Særdeleshed det skønne Nordsjælland, hvor flere af dem har Lystejendomme, hvor de efter anstrengende Arbejdsdage i Hovedstaden kan tage ud for at hvile sig.¹²⁾

Saaledes var Stemningen, og paa denne Maade kunde baade danske og tyske Embedsmænd mødes i et Arbejde for hele Statens Vel.

Helstatstanken staar ofte for os i Nutiden som en umulig og i sine Konsekvenser ulykkelig Foreteelse, ja, som en af Aarsagerne til de store nationale Tab i Slesvig. Imellem den og os ligger den folkelige nationale Opvaagnen og Nationalliberalismens dominerende Indflydelse paa Eftertidens Opfattelse. En objektiv historisk Bedømmelse kommer imidlertid ikke udenom, at denne Tanke o. 1800 og langt ned i det nittende Aarhundrede havde en Realitet som Grundlag og i sig selv ikke var uden Værdier. At den, saaledes som Udviklingen kom til at forme sig, maatte give op og endogsaa stille sin Umulighed saa klart til Skue, berettiger ikke Eftertiden til at fælde en tilintet-

gørende Dom over den uden at have underkastet den Undersøgelse med Samtidens Forudsætninger som Grundlag.

Er det nu den samme Tone, den samme Uberørthed af et nationalt Modsætningsforhold, der møder os, naar vi undersøger disse tyskdannede Embedsmænds Forhold til de Spørgsmaal, der vedrører Hertugdømmernes særlige Stilling indenfor den danske Helstat? Hvis der har eksisteret nogen national Modsætning, og hvis tyske Embedsmænd i København har haft nogen Indflydelse paa dens Udvikling, maa her være et Omraade, hvor den meget let vilde skinne igennem, og hvor Eftertiden derfor maa kunne spore den i dens forskellige Faser.

1. Skattestriden mellem Regeringen og Ridderskabet 1802.

Den danske Regering paalagde 1802 en ordinær Skat paa Besiddelsen og Brugen af alle faste Ejendomme i Danmark, Norge og Hertugdømmerne. Hermed var der skabt et Fællesgrundlag for Beskatning af hele Riget, hvorved den slesvigske og holstenske Adels Skattefrihed var afskaffet.¹³⁾ Ridderskabet hævdede nu, at det som Arvtager af de gamle Landdage¹⁴⁾ i Hertugdømmerne kun var forpligtet til at svare de Skatter, som det selv i Forvejen havde godkendt.¹⁵⁾

For Kronprins Frederik var der udfra hans enevældige Indstilling ingen Tvivl om Kronens absolutte Myndighed i hele Riget; de gamle Landdage havde forlængst ophørt at eksistere, og Ridderskabsprivilegierne, som han ikke benægtede, indbefattede paa ingen Maade de Særrettigheder, som Landdagens Stænder tidligere havde haft.¹⁶⁾

De to Standpunkter stod skarpt overfor hinanden, Kronprinsen paa den ene Side, de slesvigske og holstenske Godsejere indenfor Ridderskabet paa den anden. Hvorledes stillede sig nu Kongens Raadgivere, i Særdeleshed Gehejmestatsraadets tyske Medlemmer og de Deputerede indenfor Tyske Kancelli? Gik de med eller imod Ridderskabet, og — i første Tilfælde var deres Stillingtagen saa bestemt af nationale Motiver?

De tyske Medlemmer af Gehejmestatsraadet var Ernst Schimmelmann, Cay Reventlow og maaske Hertug Frederik Christian af Augustenborg. Den første stillede sig uden Vaklen paa Kronprinsens Side, idet han fulgte sin nære Ven, Christian D. Reventlow; trods det nære Forhold, han stod i til Fritz Reventlow, Emkendorf, undlod han ikke at dømme denne mindre fordelagtigt for det Standpunkt, denne indtog, og de Konsekvenser, han var villig til at drage deraf.¹⁸⁾ Hertug Frederik Christian¹⁹⁾ havde ingensinde næret særlig venlige Følelser overfor Emkendorfkredsen, saa hans Stilling var vel paa Forhaand givet.²⁰⁾ Cay Reventlow derimod stillede sig helt paa Broderens Side, idet han forfægtede Ridderskabets Synspunkter. Han lod sig ovenikøbet overtale til at afgive Løfte om at træde tilbage fra Statstjenesten, hvis Ridderskabet skulde blive afvist.²¹⁾

Indenfor Tyske Kancelli var de Deputeredes Meninger noget delte. Schütz²²⁾ holdt paa, at Ridderskabsprivilegierne ikke kunde have Gyldighed i dette Tilfælde; de var blevet tildelt i en helt anden Tid under helt andre Forudsætninger. Chr. U. D. Eggers²³⁾ forsvarede ligeledes Kongens Ret til Beskatning, medens Fr. Chr. Jensen,²⁴⁾ der nylig var udnævnt til Deputeret, med historiske Argumenter forsøgte at forsvare Ridderskabets Anskuelse. Han havde tidligere været Sekretær for Ridderskabets staaende Udvalg (»fortwährende Deputation«), og som Følge deraf stod han mange af de holstenske Godsejere personligt nær. Som ny Mand havde han dog ingen videre Indflydelse, og han maatte til Slut bøje af for de øvriges Anskuelse.²⁵⁾ Kristian Janssen²⁶⁾ fulgte Schütz, medens Christian Rantzau²⁷⁾ forfattede et Skrift, der skulde forsøge en Mægling mellem de to Yderstandpunkter.²⁸⁾ Resultatet blev, at Kancelliet enedes om en Indstilling, der dog ikke blev medunderskrevet af dets Præsident, Cay Reventlow.

Den videre Forhandling i Rentekammeret, hvorunder den som Skattesag sorterede, viste, at dette stod endnu skarpere overfor Ridderskabet, idet det ikke vilde gaa med til at bevare den mindste Særstilling for det saakaldte tyske Land. Som Ør-

sted bemærker, er det interessant at se, at »det var den tyske Deputerede for Rentekammeret, som i Statsraadet foredrog den yderst vigtige Beskatningssag, som blev afgjort ved »Verordnung vom 15. Dezenber 1802«, og at han derunder talte imod Ridderskabets Paastand om Selvbeskatningsret.«²⁹⁾

Vi kan altsaa uden Overdrivelse slaa fast, at de tyske Embedsmænd som Helhed nærmest støttede Kongens Standpunkt, hvori ogsaa ligger tilstrækkelig Dokumentation for deres helstatslige Synspunkter. Skønt tyskfødte og tyskdannede, og derfor ikke uden Berøring med Ridderskabsmedlemmernes Anskuelser, satte de dog dette i Baggrunden til Fordel for Helstatens Autoritet. Andre tyske Embedsmænds Udtalelser støtter stærkt denne Opfattelse. Niebuhr forsøger såaledes at berolige sine Forbindelser i Ridderskabskredsene med at advare dem imod at tro, at den danske Nation staar ligegyldigt overfor Holsternes Vel.³⁰⁾ Sin Mening om Hovedmanden, Fritz Reventlow, lægger han ikke Skjul paa, naar han dadler dem, der dømmer fordelagtigt om denne, som i hans egne Øjne ikke er langt fra at være Landsforræder.³¹⁾

Cay Reventlow traadte tilbage fra Statstjenesten, da Skatteforordningen af 1802 traadte ud i Livet; var det da ikke et tydeligt Udslag af en national Modsætning? Svaret maa ogsaa her blive et Nej; det sandsynligste er, at dels de Løfter, han havde givet Broderen, dels Standsinteresser har været det afgørende for ham. Kronprinsen nærede efter dette ikke nogen Uvilje mod ham; 1816 gik han igen i Statens Tjenste som Landdrost i det ny erhvervede Hertugdømme Lauenborg.³²⁾

I Skattekonflikten tabte Ridderskabet altsaa, og det uden at have faaet Støtte fra det tyske Embedsmandselement i København.³³⁾

2. Holstens Indlemmelse i Danmark i Aaret 1806.³⁴⁾

Den 6. August 1806 nedlagde Kejser Frantz sin Værdighed som tysk-romersk Kejser. Dette fik ogsaa Betydning for Danmark, idet det nu maatte overvejes, hvorledes Holstens frem-

tidige Stilling til Kongeriget skulde være, efter at dets Baand som Rigslen af det tyske Rige ved dettes Opløsning nu var bristede.

Kronprinsen ønskede ganske naturligt at indlemme Hertugdømmet helt, saaledes at det blev en Provins af Danmark og med Hensyn til Arvefølge kom til at følge Kongeriget. Det faldt godt sammen med hans voksende Tilbøjelighed til selv at tage Regeringens Tøjler i sin Haand og vilde netop nu være saa meget lettere, som de to mest udprægede Medlemmer af den øverste Styrelse, Møsting og Kaas, støttede ham.

Men det var givet, at Kronprinsen vilde møde afgjort Modstand hos sin Svoger, Hertug Frederik Christian af Augustenborg, omend ikke af nationale Grunde³⁵⁾, men paa Grund af dennes Syn paa Arvespørgsmaalet. Forholdet mellem Kronprinsen og hans Svoger var ikke videre godt; de var to helt forskellige Naturer, — den boglærde Hertug og den mere praktisk anlagte Kronprins, og det viste sig da ogsaa, at de ikke i Længden kunde arbejde sammen.

Hertugen stod i dette Øjeblik overfor Valget mellem Dynastiets eller det augustenburgske Hus' Interesser. Man kan i Grunden ikke bebrejde ham, at han valgte de sidste; for ham maatte Augustenburgernes Arveret til Holsten være det vigtigste; ved at kæmpe for dette Standpunkt hævdede han Slægtens Ære³⁶⁾. Agnaternes Arveret havde aldrig været omtvistet, og med Rette kunde han hævde, at det tyske Riges Opløsning ikke ændrede noget ved Arvefølgen.³⁷⁾

Kronprinsen brugte haarde Ord om Hertugens Standpunkt. Til Ernst Schimmelmann skrev han saaledes: »Min Svoger har hemmeligt aflagt sit paatagne patriotiske Væsen og hans holstenske, gamle med Moder-mælken indsugede Had mod det danske Kongehus viser sig altfor tydeligt.«³⁸⁾ Disse Ord kunde godt tyde paa, at de nationale Tanker ihvertfald har spillet en Rolle for Kronprinsen. Hertugens Breve viser imidlertid, at hans Standpunkt udelukkende har været dikteret af Arvehensyn. Kort efter at Indlemmelsespatentet er udstedt, udtaler han i et Brev til Kronprinsen sit Haab om, at Enighed maa

præge den danske Stat under de Farer, der nu truer udefra. »I saadanne Tilfælde samler sig alle, som har Følelse for Pligt og Ære, om Tronen og ofrer Liv og Gods for den fælles Sag.« Med stor Tydelighed træder det her frem, at sit Fædreland vil han være med til at forsvare til det yderste.³⁹⁾

Givet er det imidlertid, at der ved hele denne Sag var kommet et Svælg mellem Kronprinsen og Svogeren. Det svenske Tronfølgerspørgsmaal 1810 medførte det endelige Brud imellem dem, hvorefter Hertugen trak sig helt tilbage fra Statstjenesten og tilbragte Resten af sin Levetid paa Augustenborg og Graasten optaget af at nedskrive sin Opfattelse af Augustenborgernes Arverettigheder.⁴⁰⁾ Men trods de store Skuffelser, han havde lidt, trods det skarpe Modsætningsforhold, han var kommet i til Statens Overhovede og sin nære Slægtning, vedblev han dog at betragte Danmark som sit Fædreland, omend hans Følelser overfor den danske Regering ikke var de blideste.⁴¹⁾

Interessant er det at sammenstille de øvrige tyske Embedsmænds Udtalelser i Anledning af Holstens Indlemmelse. En meget fyldig Brevveksling mellem Joachim Bernstorff og Udenrigsministeren, Christian Günther B., hans Broder, som opholdt sig i Kiel hos Kronprinsen, sætter os i Stand til nøje at bedømme deres Standpunkter. Joachim B.s Bemærkninger strejfer ofte det nationale og befrier os ikke for det Indtryk, at der i Anledning af Kronprinsens Planer har rørt sig nationale Strømninger i visse tyske Kredse.⁴²⁾ Da Kronprinsen i en Skrivelse til Statsraadet af 29. 8. 1806 har ytret, at Holstens Forening med Danmark burde være en Nationalsag for baade Danske, Norske og Holstenere,⁴³⁾ er han ikke sen til at komme med Modbemærkninger: »At Holstenere skal glæde sig over denne Forening, til hvilken deres tyske Fædrelands Ødelæggelse ved udenlandsk, uretmæssig Vold er Aarsagen, og fejre den som en Nationalfest, det finder jeg er en uhørt Opfordring.«⁴⁴⁾ Gang paa Gang finder den samme Stemning Udtryk i Brevene til Broderen, men vel aldrig saa skarpt og udpræget som i det Brev, hvor han søger at gøre Indsigelse imod den Ændring af Navnet »Tyske Kancelli« til »Slesvig-Holstenske K.«, som Kongen

havde beordret lige efter Indlemmelsen.⁴⁵⁾ At denne gamle Benævnelse nu skulde forsvinde, sætter de dybeste Følelser i Bevægelse hos ham. Der var efter hans Mening ingen Grund til en Ændring, thi »har Slesvig hidtil været en kongelig tysk Provins, saa er det det fremdeles, thi med Slesvig er der nu ikke sket den ringeste Forandring. Holsten er vel nu ikke længere nogen Del af det tyske, det romerske Rige, men med Rigsforfatningen er dog ikke Navnet Tyskland udelukket, og jeg tror, at Holsten stadig hører til paa Tysklands Kort, da det ingenlunde er forenet med Kongeriget Danmark som saadant ved en fuldstændig Inkorporation saaledes som de hinsides Rhinen liggende Provinser med Frankrig, hvorved de virkelig er afskaarne fra Tyskland. For at høre til Tyskland har det alt hidtil ikke været nødvendigt at være forbundet med Riget; Schlesien har aldrig hørt til Riget og er dog ubestrideligt en Del af Tyskland. — — — I Kronprinsens Reskript til Kancelliet er sagt: » da Kongen nu ikke mere har nogen tyske Stater, saa er Benævnelsen »Tyske Kancelli« blevet upassende«. Dette Standpunkt finder jeg ikke blot urigtigt, men yderst haardt for Holstenerne, thi ifølge dette er det fra nu af Højforræderi, naar de udgiver sig for Tyske.«⁴⁶⁾

Det tyske Sindelag taler her sit tydelige Sprog, og det er ikke længere indskrænket til at være noget rent kulturelt; Modsætningen til Kronprinsen har ligesom faaet et stærkt nationalpolitisk Anstrøg. Det samme er Tilfældet, naar Joachim Bernstorff giver Udtryk for sin Bekymring over, at Møsting sidder inde med Præsidentstillingen i Kancelliet.⁴⁷⁾

Christian Günther B. er enig med Broderen i alle Spørgsmaal. Da han imidlertid lige forinden havde indgaaet Ægteskab med Elise von Dernath, var han i denne Periode for optaget af sine personlige Forhold til dybtgaaende at beskæftige sig med Sagen. Men at den har været med til ogsaa at sætte Skaar imellem ham og Kronprinsen, lader sig sikkert ikke nægte; og udelukket er det ikke, at der er Forbindelse mellem det, der skete i 1806 og hans Afsked fra Statstjenesten 1810,⁴⁸⁾ selvom denne ogsaa skyldtes andre Aarsager.⁴⁹⁾ Det skal dog samtidig

paapeges, at den personlige Forbindelse mellem Frederik den Sjette og ham aldrig blev helt afbrudt. Selv saa sent som 1834, da han i mange Aar havde været i preussisk Tjeneste og kom paa Besøg i København, var der Rester tilbage af den gamle Hengivenhed. »Det maa have været en yderst rørende Scene, da den gamle tro Tjener kyssede sin elskede Konges Hænder, og denne med Inderlighed trykkede ham til sit Hjerte«, mener Elise v. Bernstorff.⁵⁰⁾

Schimmelmann var vel nok den, der var mindst heldig i 1806; han vidste ikke, hvilket Parti han skulde tage. Paa den ene Side var han imod den udprægede absolutistiske Tankegang, Kronprinsen lagde for Dagen, men paa den anden Side forbandt mange Venskabsbaand de to Mænd med hinanden. Hans Helstatsindstilling fik dog ogsaa her Udtryk, idet han udtalte som sit Haab, at en vis Lovgivning maatte binde de forskellige Dele af Staten nærmere sammen.⁵¹⁾

Tyske Kancellis Deputerede, af hvilke Christian Rantzau var den mest indflydelsesrige, fulgte i det store og hele Bernstorfferne, selvom Rantzaus Ændringer til Joachim Bernstorffs Udkast til Indlemmelsespatentet bærer Præg af, at man indenfor Kancelliet helst vilde afvige saa lidt som muligt fra Møstings Udkast.⁵²⁾

Kongen stod denne Gang overfor en samlet Front. I det endelige Patent veg han da ogsaa forsaavidt tilbage, som Arvespørgsmaalet helt udelodes og forblev uløst.⁵³⁾ En afgørende Divergens havde altsaa vist sig i Kronprinsens og hans tyske Raaders Opfattelse. Man maa imidlertid være meget forsigtig med straks at jævnføre denne Divergens med en bevidst national Modsætning. Dermed er dog ikke udelukket, at denne Sag godt kan have haft Betydning for Udviklingen af en saadan. Kronprins Frederik er efter dette naturligt nok blevet endnu mere tilbøjelig til selv at gribe Tøjlerne og til i Tiden 1806-1813 at gaa videre med en Række Forordninger,⁵⁴⁾ hvorved han udfra Uniformitetshensyn vilde forsøge at binde Helstatens forskellige Dele nærmere sammen. Disse Bestemmelser fik muligvis ogsaa et mere dansk Præg, end de vilde have faaet, hvis

den gamle Enighed mellem ham og de tyske Raadgivere havde bestaaet usvækket udover Begivenhederne i 1806.

3. Kong Frederik den Sjettes Uniformitetsbestræbelser, særlig Sprogreskriptet af 15. Dec. 1810.

Kong Frederik den Sjette nærede som allerede nævnt et stærkt Ønske om at gøre Statens Hovedpræg dansk, eftersom det danske Element var Rigets største. Hans Bestræbelser var imidlertid af en saadan Art, at selvom de var blevet gennemført, kunde der kun være rejst ringe saglige Indvendinger imod dem; de var slet ikke fremsprunget af Ønsker med bevidst national Tendens. Enkelte kunde dog nok lade sig lede af nationale Motiver, saaledes som Frederik Høegh-Guldberg,⁵⁵⁾ der virkede i Kiel. Under Paaberaabelse af, at det tyske Rige stod paa Undergangens Rand, vilde han bane Vej for det danske Sprog ikke blot i det sydlige Slesvig, men ogsaa i Holsten. Det vakte en Harmen, som ogsaa mærkes i de tyske Embedskredse i København. En saa loyal Mand som Carl Wendt⁵⁶⁾ udtaler saaledes, at »denne afsondrende Nationalitet, der i Grunden kun er national Egoisme, er mig yderst forhadet, — — og bringer mig til at tage Parti for dem, som jeg maaske ellers aldrig vilde have taget Parti for.«⁵⁷⁾ En Mand som Guldberg var uden Tvivl en Fare for Forholdet mellem de to Folkeelementer indeenfor Helstaten.⁵⁸⁾

Det Reskript, som Kongen udstedte den 15. Dec. 1810, tilsigtede at bryde en lang Udvikling ved at indføre det danske Sprog i Administrationen, Kirken og Skolen, hvor det var »Almeemandssprog«. I September 1811 kom Betænkningen fra Overretten i Slesvig ind til det Slesv. Holst. Kancelli, men efter det hørtes ikke mere til Sagen. C. F. Allen, der var den første, som gennem Regensburg fik Lov til at gennemgaa Materialet vedrørende denne Sprogsag, har rettet Beskyldninger mod de tyske Embedsmænd i Kancelliet for at have standset den og ryddet dens Akter af Vejen.⁵⁹⁾ Hele hans Fremstilling i »Det danske Sprogs Historie i Hertugdømmet Slesvig« er bygget op paa en

saadan Mistillid til de tyske Embedsmænd, at man alene derfor bliver betænkelig ved at godkende alle hans Antagelser. Et nærmere Kendskab til Embedsmændene i Kancelliet vil klar- gøre, at deres Modsætning til Kongen og til alt dansk paa dette Tidspunkt ingenlunde var saa bevidst, som Allen har gjort den til. At Mænd som Spiess⁶⁰⁾ og v. Eggers ikke har været ivrige efter en Udvidelse af det danske Sprogs Omraade, er højst sand- synligt, men paa den anden Side kan det ikke nægtes, at de ef- ter alt at dømme har været loyale Embedsmænd, der bøjede sig for deres Konge. At der ikke blev gjort mere ved Sagen, kunde maaske ogsaa skyldes, at de Deputerede i Kancelliet var konservative Naturer, der helst undgik at røre ved noget ned- arvet; endvidere var de fleste af dem tyskdannede Folk, der ikke let pressede paa for at faa en Forordning som denne gen- nemført. Det nationale kan have spillet en Rolle, men at det skulde have været i en saadan Grad, at man ligefrem bevidst har syltet en Sag, som det var Kongens Ønske at se gennem- ført, det maa betvivles, indtil der foreligger vægtige Beviser for det. De originale Akters Forsvinden kan godt tænkes at være sket paa en anden Maade, end den Allen anser for givet.

Niels Falck,⁶¹⁾ der i 1811 var Kontorchef i Kancelliet og som saadan maa antages at have kendt Sagens Behandling, udtryk- ker endnu i 1816 sin Forventning om, at det nævnte Reskript maa blive ført ud i Livet,⁶²⁾ hvad han sandsynligvis ikke vilde have gjort, hvis Allens Syn paa Motiverne til Akternes Forsvin- den var rigtigt. Endelig var jo ikke alle Embedsmændene i Kancelliet tyske; selve dets Præsident Møsting maatte baade i Kraft af sin Stilling og sin Indflydelse hos Kongen have et me- meget vigtigt Ord at sige i denne Sag. Professor K. Fabricius har taget Spørgsmaalet om Embedsmændenes Stilling til Sprogreskriptet af 1810 op i en grundig lille Afhandling i Fests- skriftet til H. P. Hanssen. Der er her ikke Grund til at gaa nær- mere ind paa Sagen, end der er sket ovenfor. Udfra det, der foreligger, kan vi ikke endeligt afgøre, hvilken Rolle et nation- alt Modsætningsforhold har spillet, men Allens Fremstilling trænger i mangt og meget til en Fornyelse.

4. Rigsbankens Oprettelse 1813.⁶³⁾

De økonomiske Tilstande i Danmark forværredes Aar for Aar som Følge af den langvarige Krig i Tiden 1807—1814; det blev nødvendigt at skride til en fuldkommen Reorganisation af Rigets Pengevæsen. I mange Henseender havde Forholdene syd for Kongeaaen Krigen igennem været bedre end i Kongeriget. Hertugdømmernes særskilte Finansvæsen holdtes i god Orden lige til 1812, da Indløseligheden af Altonabankens Pengesedler standsedes, ved at Banken flyttedes til Rendsborg og dens Metalbeholdning beslaglagdes. Snart efter udkom Forordningen af 5. Januar 1813, der ogsaa fik Gyldighed for Hertugdømmerne, og medførte Konfiskation af 6 pCt. af samtlige Grundværdier i Riget. Den slesvigske og holstenske Befolkning var yderst utilfreds med denne Forordning, saaledes at Regeringen snart saa sig nødsaget til at ophæve Paabudet om, at Rigsbankdalere her skulde være tvungent Betalingsmiddel. Dette betød dog ikke, at Hertugdømmerne blev fri for alle de Vanskeligheder, der i den kommende Tid som Følge af Nyordningen brød ind over Landet.

Denne Sag bevirkede mere end noget andet, at Befolkningen i Slesvig og Holsten kom til at føle sig i et vist Modsætningsforhold til Regeringen i København og dermed til Kongeriget. Det er da et nærliggende Spørgsmaal, om den tyske Embedsstand i Hovedstaden i denne Sag fulgte Danmark eller Hertugdømmerne.

Schimmelmann stod som Hovedmanden for Rigsbankforordningen; han havde altsaa her endnu engang vist sig som den, der støttede Bestræbelserne for større Uniformitet og Centralisation af Helstatens Organer.⁶⁴⁾ Det maatte naturligvis være pinligt for Fritz Reventlow og hans Omgangsfæller, at den sidste Tysker indenfor Gehejmestatsraadet stod som Hovedmanden for dette Angreb paa Slesvigholstens Særrettigheder, han, som ovenikøbet ved de nære Slægtsbaand var knyttet til Emkendorfkredsen; en Brevveksling, der lige efter Forordningens Offentliggørelse fandt Sted mellem disse to Mænd, viser da og-

saa, at Schimmelmann maatte taale haarde Ord for denne sidste Bedrift, men den fastslaar ogsaa, at en meget fremstaaende tyskdannet Embedsmand i sine Handlinger ikke lod sig bestemme af Hensynet til Hertugdømmernes Særstilling, men først og fremmest saa paa, hvad der gavnede den samlede danske Stat.⁶⁵⁾

En Sammenligning mellem de to beslægtede Sager, Skattesagen af 1802 og Rigsbanksagen 1813, viser, at der i Tidsrummet mellem dem hele ti Aar — ikke var sket nogen Udvikling i Retning af en national Modsætning.

Som Schimmelmann er Carl Wendt i denne Anledning ikke blid mod sine Venner i Holsten; overfor Louise Stolberg tilbageviser han Paastandene om, at Hertugdømmerne lider Uret og mishandles i økonomisk Henseende,⁶⁶⁾ og i følgende Ord, hvormed han slutter et af sine Breve: »... Saa meget er i hvert Fald sikkert: ingen Regering formaar at gøre noget uden Medvirkning af Statens Medlemmer, og naar disse isolerer sig, giver de ved denne Fremgangsmaade Afkald paa Statens Hjælp — — —«⁶⁷⁾ ligger der ikke saa lidt af en Anklage imod Emkendorfkredsen. Hans dybe Medfølelse med den fortvivlede Stilling, hvori Staten befinder sig, kommer Gang paa Gang til Orde: »— — Det gør mig ondt at se et Land, i hvilket man har nydt meget godt, hvor man har kendt mange gode Mennesker, og i hvilket Flertallet af Indbyggerne i en Række Aar har følt sig lykkelige, uforskyldt blive slaaet i Stykker«⁶⁸⁾ — saadanne Ord tyder paa, at ogsaa tyske Embedsmænd kunde føle sig virkelig knyttet til Landets Skæbne.

Selvom der har rørt sig tysknationale Følelser hos visse indenfor Emkendorfkredsen, saa mærkes det samme endnu ikke i tilsvarende Grad blandt de tyske Embedsmænd i København, end ikke hos dem, der stod Hertugdømmerne meget nær.

5. Forfatningsforhandlingerne 1816—1819.⁶⁹⁾

I August 1816 nedsatte Kongen en Kommission, der skulde fremsætte Forslag til en Stænderforfatning for Forbundslandet

Holsten; Kommissionen skulde træde sammen i København under Ledelse af Gehejmestatsminister Møsting, der tidligere havde været Præsident i Kancelliet. Den kom endvidere til at bestaa af Otto Joachim Moltke, tre Deputerede og Resten Holstenerne, nemlig v. Qualen, v. Brockdorff, Hardenberg-Reventlow, den tidligere Deputerede Heinzelmann og Borgmester Decker.

Skillelinjerne under Drøftelserne her gik heller ikke denne Gang efter nationale Linjer, men efter Medlemmernes Indstilling overfor Ridderskabet. Kancelliembedsmændene fulgte nærmest Oppositionen imod dette, paa hvis Side derimod Otto J. Moltke stod.⁷⁰) Man fulgte Kongen, da han lagde afgørende Vægt paa, at der ikke maatte blive nogen Stænderforsamling fælles for Holsten og Slesvig; men man ansaa det samtidig for naturligt, at Slesvig fik en særskilt Forfatning jævnsides med Holsten. Kancelliet stod som Forfægter af Regeringsstandpunktet overfor den slesvigholstenske Opfattelse i Spørgsmaalet om de slesvigske og holstenske Stænders Fællesskab eller Adskillelse.⁷¹

Altsaa atter et Udtryk for, at de nationale Skillelinjer ikke var fremtrædende indenfor Kancelliets Embedsmænd. Tyske og Danske kunde endnu arbejde sammen, og om en Modsætning, der skulde kunne have haft videre Betydning for en Spænding af Forholdet mellem de to forskellige Folkeelementer indenfor Staten, er der ikke Tale.

Som Hovedtræk for det Afsnit, der i det foregaaende har behandlet den ældre Generation af det tyske Embedsmandselement i København, kan da følgende fastslaas:

Der maa skelnes mellem to forskellige Kategorier af tyske Embedsmænd.

1. Den Bernstorff-Reventlow-Schimmelmansske Kreds, hvis Medlemmer sad inde med en Række af de høje Ståtsembeder og som Regel havde Plads i Kongens Raad, Gehejmestatsraadet. De var Efterkommere af de tyske Adelsmænd, som fra Midten af det syttende Aarhundrede havde indtaget høje Embedsstillinger i Riget, og de fulgte Traditionen fra deres Fædre baade i deres Forhold til Kongen og i deres Syn paa, hvad der baadede Helstatens Tarv.

2. De Deputerede og Kontorpersonalet i Tyske Kancelli og de tyske Kontorer i de andre Kollegier. Deres Indflydelse var højst begrænset, og de betragtede sig først og fremmest som Kongens tro undergivne. De var næsten allesammen Slesvigere og Holstenere, der enten fra lokale Embedsposter i Hertugdømmerne eller efter at have taget slesvigsk-juridisk Eksamen havde faaet Stillinger i Regeringskontorerne.

Efter Indfødsretsloven af 1776 kunde ingen af disse Grupper betragtes som Fremmedelementer indenfor Monarkiet. Ved Ven-skabsbaand og ved Slægtskabsforbindelser var mange af dem desuden knyttet til tilsvarende danske Kredse i København.⁷²⁾ Overfor dansk Aandsliv, der netop paa denne Tid rørte sig saa levende som sjældent baade før og senere, stod de paa ingen Maade helt fremmede.⁷³⁾ Paa den anden Side bøjede dannede Kredse herhjemme sig over imod tyske Omgangsfæller ved at tilegne sig deres Sprog og ved levende at interessere sig for alt det, der ved Aarhundredskiftet gjorde det tyske Aandsliv saa uendeligt rigt.

Under disse Forhold er det meget forstaaeligt, at en bevidst national Modsætning ikke naaede til Udfoldelse, hverken paa dansk eller paa tysk Side. De enkelte Tilfælde, hvor der kan være Tale om, at saadanne Modsætninger har vist sig, maa sikkert henregnes til Undtagelserne, der bekræfter Reglen. Det kunde f. Eks. være interessant at undersøge, hvorledes Joachim Bernstorff var naaet til sit klare Standpunkt i 1806, men det vilde føre os for vidt i denne Sammenhæng. Det staar fast, at Udviklingen ikke fortsætter i en lige Linje efter ham; indenfor Historien gælder det ofte, at man ikke kan betragte alle Fænomener som Led af en foregaaende kontinuerlig Udvikling.

IV. Tiden o. 1820 — o. 40.

Den yngre Generation.

Det vil være vanskeligt at trække nogen fast Skillelinje mellem en ældre og en yngre Generation. Jeg har valgt Grænsen

for Generationsskiftet ved Aar 1820, fordi det fra da af bliver meget almindeligt, at de Embedsmænd, der nu kommer til København fra Hertugdømmerne, i deres Studietid har været under stærkere eller svagere Paavirkning af de nye nationale Rørelser i Tyskland. Dette maatte før eller senere give sig Udslag i Centraladministrationens Kontorer, hvor de nye Anskuelser fra nu af blev repræsenterede.

I Tiden efter Napoleonskrigene og den franske Kejsers Nederlag dannedes der rundt om ved alle tyske Universiteter Sammenslutninger af Studenter, de saakaldte Burschenschaften, hvis Program var baade nationalt og liberalt; paa den ene Side Fremhævelse af Nationalfølelsen, Kærligheden til Tyskland og Hadet til Frankrig, paa den anden Side Frihedsfølelsen og Begejstringen for Menneskerettighederne.

Universitetet i Kiel kom meget hurtigt med i denne Bevægelse.¹⁾ De holstenske og slesvigske Studenter følte sig efter 1815 orienterede mod Syd, og de naaede endogsaa at tilkæmpe sig en vis Position i det nye Liv, der rørte sig indenfor Tysklands Grænser.²⁾

Dermed var ogsaa Forudsætningen for Dannelsen af en national Modsætning indenfor den danske Helstats Embedsmænd meget hurtigt givet, idet en hel Del af Kandidaterne fra Kiels Universitet efter at have afsluttet deres Studier kom ind i Centraladministrationens Kontorer i København.

Indenfor de øverste Regeringsorganer var de adelige Elementer af den tyske Embedsstand, hvis Indstilling helt havde været det attende Aarhundredes, allerede tidligere forsvundet ud af Centraladministrationen; kun Schimmelman var endnu tilbage som Medlem af Gehejmestatsraadet og fra 1824 som Udenrigsminister, — paa en Post, hvor han ikke skulde komme til at yde noget. De Mænd, der før havde spillet en Hovedrolle i Rigets Styrelse, levede nu som Bernstorfferne — udenfor Landets Grænser eller i tilbagetrukken Passivitet. Vil vi nu efterspore nationale Rørelser iblandt den tyske Embedsstand i København, maa vi vende os til selve Kontorerne, til saavel de bestemmende, Deputerede og Committerede, som til det mere

underordnede Personale, Kancellisterne og Kopisterne i Rege-
ringskontorerne.

1. Forhandlingerne om Overappellationsretten 1823—1827.³⁾

Spørgsmaalet om Indførelse af en Forfatning for Holsten efter Forbundslovens Artikel 13 har været Genstand for adskillige Undersøgelser. Det samme gælder derimod langt fra den Bestemmelse i Forbundsloven, der krævede Oprettelse af en tredje Instans af Domstole i tyske Forbundsstater, omendskønt dette Spørgsmaal har været af indgribende Betydning for Udviklingen af det slesvig-holstenske Forfatnings- og Forvaltningsproblemet. Efter Forbundslovens Artikel 12 havde Holsten med sine over 300,000 Indbyggere⁴⁾ et Krav paa en tredje Instans. Tyske Kancelli havde holdt igen paa denne Reformplans Iværksættelse;⁵⁾ det var tilbøjeligt til at fremhæve de store Besværligheder, som Indførelsen af en saadan vilde medføre, og forskansede sig bag dette.

For i nogen Grad at imødekomme Tidens Krav maatte Kongen dog tilsidst nedsætte en Kommission til Forhandling af dette Spørgsmaal; den kom til at bestaa af Otto J. Moltke, de Deputerede Jensen,⁶⁾ Höpp⁷⁾ og Pechlin,⁸⁾ samt Kansleren for den holstenske Overret, v. Brockdorff. Denne Kommission skulde nu undersøge, »hvilke Forberedelser, der maatte gaa forud for Oprettelsen af en Stænderforfatning for Hertugdømmet Holsten.«⁹⁾ Resultatet af Kommissionens Arbejde blev to Forestillinger til Kongen, hvoraf den ene beskæftigede sig med Hertugdømmets kommende Retsforfatning, den anden med Dannelsen af en Provinsialregering. Hvad denne sidste angik, forbeholdt man sig dog, at det slesvig-holsten-lauenborgske Kancelli i København stadig skulde beholde »en saadan Indflydelse paa Regeringens Forretninger, at denne for Holstens Vedkommende ikke kunde bestemme andet, end hvad der kunde bestemmes for Hertugdømmet Slesvigs Vedkommende under Bibeholdelse af den hidtidige Form for Forvaltningsorganer.«¹⁰⁾

Bevidstheden om Hertugdømmernes Samhørighed spillede saaledes en afgørende Rolle under disse Overvejelser. Selvom

man havde holdt igen paa selve Reformplanens Iværksættelse, stod Kancelliets Medlemmer dog her paa et bevidst slesvigholstensk Standpunkt. Dette betød maaske ikke saa forfærdelig meget i national Henseende, men der skal dog peges paa den Udvikling, der er sket med Kancelliets Medlemmer, naar man sammenligner med deres Stilling under Forhandlingerne 1816—1819. Men som dengang, saaledes gik det ogsaa nu. Resultatet af Forhandlingerne blev ikke udnyttet i Praksis. Kongen og det enevældige System følte sig stærke nok til at modstaa Forfatnings- og Reformvennernes Ønsker, — uden Tvivl til Skade for Forholdet mellem Holsten og de danske Lande, ja man kan vist roligt sige for hele Landets nationale Udvikling i de følgende Aartier.

I disse Forhandlinger spillede Höpp for første Gang en betydelig Rolle, især ved Overvejelserne om Oprettelsen af en Overappellationsret. Han blev senere en af Kong Frederik den Sjettes betroede Mænd og kom som saadan til at øve Indflydelse i 1830. At han fik en saa betroet Stilling tyder ikke paa, at han ved nationale Modsætningsideer under disse Forhandlinger har forspildt sin Konges Hengivenhed. Den Slesvigholstenisme, han hylder, er den ret administrative, der godt kunde forenes med Helstatsopfattelsen, saalænge den kun berørte Styrelsens Former. Denne administrative Slesvigholstenisme var jo paa mange Maader allerede en Realitet, og slet ikke saa sjældent var gode Helstatsmænd Tilhængere af en videre Udvikling af Fællesskabet mellem Slesvig og Holsten, saaledes f. Eks. Carl Moltke og Heinrich Reventlow-Criminil. Blandt tyske Embedsmænd i Hovedstaden maatte denne Tanke finde en særlig god Jordbund. De var Statens Tjenere, sad i relativt gode Stillinger og var paa den anden Side saa prægede af deres Fødsel og Uddannelse, at de ikke godt kunde tænke sig nogen Forandring i Hertugdømmernes Stilling til Kongeriget. En Række af dem var da ogsaa Slesvigholstenere i den Forstand, at de ønskede en Vedvaren af den administrative Forbindelse mellem Holsten og Slesvig. De var Tyskere i den Forstand, at de i Kø-

benhavn bevarede deres tyske Sprog i Familie og i Kirke, men ellers optraadte de som loyale Borgere i Staten.¹¹⁾

Særlig blandt de yngre tyske Embedsmænd var dette Standpunkt dog nu ved at være et forbigaaet Stadium, som de ikke længere fandt sig tilfreds med. De følte tværtimod en bevidst Trang til at isolere sig overfor deres danske Omgivelser; derved bevarede de lettere deres Modtagelighed for alt, hvad der kom udefra, naturligvis særlig fra Tyskland, hvor de i Forvejen havde stærke Tilknytninger fra deres Studietid. Et Eksempel paa denne sidste Type var Uwe Jens Lornsen.

2. Uwe Jens Lornsen og hans Betydning for Udviklingen af en national Modsætning.¹²⁾

Udbruddet af den nationale Kamp i Danmark og Hertugdømmerne dateres som Regel til 1830, fordi det blev det afgørende Mærkeaar som Følge af Uwe J. Lornsens lille Kampskrift »Über das Verfassungswerk in Schleswig-Holstein«, hvori den konstitutionelle Slesvigholstenismes Program blev udtrykt paa en fyndig Maade.

At det blev en tysk Embedsmand fra Kancelliet i København, der kom til at udforme det første nationale Programskrift i Helstaten, viser, at de nye Idéer ude fra Europa havde en god Fængbund her.

Hele Uwe J. Lornsens Stilling i 1830 nødvendiggør, at vi maa gaa lidt nærmere ind paa hans Udvikling; hvorledes var efterhaanden hans Tanker modnet, saa at han besluttede sig til at rette Stødet mod Helstaten?

1821 blev han ansat som Volontær i Kancelliet, og han avancerede derefter meget hurtigt. 1824 blev han Kancellist, 1826 Kontorchef for 1. og 4. Departements Sekretariat, og i April 1830 udnævntes han til Kancelliraad.

I sine Studenteraar, som han havde tilbragt i Kiel og Jena, havde han været et meget ivrigt Medlem af de nye Burschenschaften. Den Paavirkning, han her havde modtaget af Karl Follen og andre af de ledende indenfor Bevægelsen, mistede

han aldrig, heller ikke under sit lange Ophold i København. Netop i de Aar, han opholdt sig her, var det, at Dahlmanns og Falcks Indflydelse ved Universitetet i Kiel sporedes paa de unge Embedsmænd, der kom til København. Den slesvig-holstenske Separatisme tiltalte de unge Studenter efter 1815,¹³⁾ og meget let gik det da saaledes, at de følte sig uden Forbindelse med og i Opposition til, hvad der rørte sig i den danske Hovedstad. Saaledes ogsaa med Uwe Jens Lornsen; han havde kun Omgang med enkelte Købmandsfamilier, der stammede fra Flensborg, hvor han havde gaaet i Gymnasiet, og saa sine snæverere Landsmænd indenfor Regeringskontorerne.¹⁴⁾ I de Aar, den kendte Professor Michelsen¹⁵⁾ opholdt sig i København, kom Lornsen ogsaa en Del sammen med ham,¹⁶⁾ men skønt Michelsen var stærkt knyttet til den Ørsted-Øhlenschläger'ske Kreds, blev Lornsen aldrig indført her. Hans litterære Interesser har sikkert aldrig været særlig dominerende; til Gengæld var hans Optagethed af Arbejdet i Kancelliet ganske betydelig. Det har uden Tvivl krævet en endog meget stor Dygtighed saa hurtigt at naa saa højt uden at have betydende Forbindelser til at skubbe sig frem. Lornsens store Energi, hans Talent for Administration og den beundringsværdige Lethed, hvormed han sætter sig ind i hidtil ukendte Forhold, fremhæves Gang paa Gang af Kancelliets Embedsmænd.

Hans politiske Anskuelser lægges der heller ikke Skjul paa; en yngre Ven kalder ham en ubændig liberal og en himmelstormende Aand. »Han fordrer af andre Mennesker, hvad han forlanger af sig selv uden at tage Hensyn til deres Individualitet; aldrig har jeg hørt fremsat saa frie Anskuelser om Menneskets Bestemmelse.«¹⁷⁾ Han har, som det fremgaar af andres Udtalelser, mere end hans egne gjort et meget betydeligt Indtryk paa sine samtidige, ja han har ligefrem været beundret af sine Kolleger — især de yngre — i Kancelliet.

Politisk set var 1820'erne en forholdsvis død Tid; Bestræbelserne for Indførelsen af en Forfatning i Holsten glippede, men bragte dog ligesom en Forbindelse i Stand mellem de tidligere Antydninger af nationale Rørelser og den senere Lornsen-Bevæ-

gelse, derigennem at Lornsen med stor Interesse fulgte Forhandlingerne. Han har sikkert kendt Forslagene, der var fremme i alle Enkeltheder, og det er sandsynligt, at de paa adskillige Punkter har betydet noget for hans senere Synspunkter og hans Pjece.¹⁹⁾

Kommissionens Arbejde har uden Tvivl tilskyndet Lornsen til yderligere at beskæftige sig med Hertugdømmernes Forhold. Da den tyske Enhedsbevægelse foreløbigt havde lidt Skibbrud, søgte han mere nærliggende Opgaver. Han gav sig til at studere Forfatningsforhold og kom til det Resultat, at Norges Forfatning vilde være velegnet som Mønster for den, der skulde indføres i et eventuelt Slesvig-Holsten. Sine Meninger havde han rig Lejlighed til at uddybe i Diskussioner med sine Venner; at han ikke stod ene, viser følgende Udtalelse af Madvig: »Man behøver blot at have levet i København 1830 og været Medlem af »Athenæum« for at vide, i hvilken Grad U. Lornsens Program tillige var den yngre slesvigske og holstenske Embedsstands.«¹⁹⁾

I 1830 blev Landfogedembedet paa Øen Sild opslaaet ledigt. Lornsen søgte og fik det. Allerede 1828 havde han søgt bort fra København.²⁰⁾ Hans Helbred havde været daarligt, og han havde været nødt til at foretage flere Baderejser for at holde den gaaende.²¹⁾ ²²⁾ I Marts 1829 havde han til J. F. Jensen skrevet et interessant Brev, der viser, at han ikke var særlig henrykt for at flytte ud til et lokalt Embede, men af Helbredshensyn vilde han alligevel søge at faa Stillingen som Herredsfoged i Husum. Han sagde bl. a. heri: »Arbejdet ved Kancelliet svarer til mine Ønsker, og saavidt jeg selv er i Stand til at bedømme det, ogsaa til mine Evner i højere Grad end Arbejdet som Lokalembudsmand, og jeg ved ikke, hvorledes jeg kunde anvende mit Liv — lykkeligere for mig selv og nyttigere for andre, end hvis det vilde være mig forundt, naar min Sundhed var i Orden, at bruge og udvikle mine Kræfter i denne Virkekreds.«²³⁾ Men i et noget senere Brev er det dog helt andre Toner, der lyder. Nu tror han »er det afgjort den rette Vej for mig at drage som Landfoged til Sild. Jeg har nemlig den Dristighed at tiltro mig selv, at jeg ved Skribentvirksomhed kan blive af Betydning

for en større Kreds, end vore Hertugdømmer frembyder, saasomt jeg blot vinder Frihed til at hengive mig til et omfattende videnskabeligt Studium. — « Lidt senere lyder de varslende Ord: »Es naht jedenfalls eine thatenvolle Zeit heran, die jeden streitbaren Mann mahnt sich wohlgerüstet vorfinden zu lassen, und meiner Syltermusse soll mein Rustkammer werden.«²⁴⁾

Den 27. September indgav Lornsen sin Ansøgning,²⁵⁾ og i Kancelliets Indstilling anbefaledes han varmt af Höpp, der udtaler, at Lornsen har »navnlig ved større og mere omfattende Arbejder vist en sjælden skarp Forstand, usædvanlige aandelige Anlæg og Viden, og Kancelliet tør saavel i Betragtning af dette som paa Grund af hans Retsindighed og moralske Værd anbefale ham fortrinsvis til Deres Kgl. Majestæts Naade.«²⁶⁾

Ved kgl. Resolution af 9. Okt. 1830 udnævntes han saa til Landfoged paa Øen Sild. Den 18. Okt. afrejste han fra København; allerede da har han vist staaet i Forbindelse med Folk i Kiel, da det ellers synes mærkeligt, at han saa hurtigt kunde faa samlet de interesserede ved sin Ankomst Dagen efter.

Nu stod han ved sit Livs betydningsfuldeste Afsnit; han var uden Tvivl en stor Begavelse og Dygtighed, men hans vaklende Holdning før Mødet i Kiel, viser en Karakter, der let lod sig gaa paa af Modstand.

Hans lille politiske Pjece »Über das Verfassungswerk in Schleswig-Holstein« er et Skrift paa kun fjorten Sider; at den fik saa stor Betydning, skyldes saaledes ikke dens omfattende Indhold, men mere den Klarhed og Fasthed, der præger dens Tanker.

Som Embedsmand i Tyske Kancelli havde Lornsen faaet Øjnene op for mange af de Skavanker, der prægede det bestaaende Embedssystem; de klare Impulser til sin Slesvigholstenisme havde han netop faaet under sit Arbejde i Kancelliet. Han klager over, at Statens Finansforvaltning er en Hemmelighed for Statsborgerne,²⁷⁾ og ønsker en Omordning af alle de højeste administrative Indretninger, idet han tilføjer: »Skylden ligger ikke hos Personerne; alle Slesvigholstenere i de højeste Landskollegier og Domstole er rettænkende Mænd; den

ligger i selve Indretningerne.«²⁸⁾ For at disse Forhold kan ændres er det nødvendigt at flytte alle Landskollegier²⁹⁾ til Hertugdømmerne. Thi »Kollegiernes Sæde i København har den fordærlige Følge, at de dygtigste Embedsmænd, hvis Indtræden i de samme vilde betyde saa meget for Landet, trækker sig tilbage, fordi de — og det sker vel netop paa Grund af deres Betydelighed, ikke kan beslutte sig til at leve deres Liv udenfor deres Fædreland.«³⁰⁾

Heri ligger et nationalt Program for et nyt Slesvigholsten; der er ikke længere Tale om at betragte Helstaten som det fælles Fædreland; tværtimod lyder nu Ordene om Splittelse og Deling af den nationalt blandede Stats Regeringsorganer.

Det lille Skrift fik imidlertid ikke den Udbredelse, som Lornsen nok havde ventet. Ogsaa hans egen Skæbne kom til at forme sig helt anderledes, idet der som bekendt blev grebet kraftigt ind imod ham.³¹⁾ Vi vil ikke forfølge hans Virksomhed længere, men lige se lidt paa hans Forhold til de øvrige Slesvigholstenere i København. Francke's³²⁾ Brevveksling med ham viser, at man har betragtet ham som et Samlingsmærke, især de ganske unge. Men alligevel kom han til at staa ene, da det kom til Stykket.

Det var nemlig kun en Del af Embedsmændene, der stod paa Lornsens yderliggaaende Linie, og det var den anden Del, — den mere moderate Retning, der endnu og i den nærmest følgende Tid havde Overtaget. Mænd som Höpp, Schmidt-Phiseldeck og Joh. Fr. Jensen var alligevel mere Udtryk for Tidens tyske Embedsmænd end Lornsen. Höpp, der gjaldt for at være en stiv Bureaukrat, fast sammenvokset med det bestaaende System, sendtes i Okt. 1830 ned til Hertugdømmerne for som Kongens Tillidsmand at udforske og undersøge Stemningerne paa nært Hold. Brevvekslingen mellem Kong Frederik den Sjette og ham viser, hvor stor en Anseelse han nød, omend man roligt kan sige, at han ikke var nogen særlig god Raadgiver for Kongen.³³⁾ Lornsen, der tidligere havde staaet i et godt Forhold til Höpp, siger om ham, at han ikke rager frem over de almindelige Fyrstetjenere, og at han i sine politiske Anskuelser tilhø-

rer »das Jahrhundert des Vogelschiessens.«³⁴) Schmidt-Phiseldack³⁵) afviser i et Svar paa Lornsens Pjece Kravet om Tyske Kancellis Forlæggelse til Hertugdømmerne og hævder, at netop »gennem den danske Stats forenede Kræfter er Holsten blevet bevaret i Uafhængighed af fremmede Aag.«³⁶)

Uwe Jens Lornsens Betydning for Udviklingen af den nationale Modsætning ligger endnu ikke helt klar. Man havde ventet sig meget af de Breve, der udkom i Jubilæumsaaret 1930, men de blev især hvad angaar Opklaringen af den Betydning, hans Ophold i København har haft for hans Udvikling — noget af en Skuffelse. Hans Standpunkt betød imidlertid et skarpt Brud med Helstaten, men den Tilslutning, han fik fra Kolleger baade i Hovedstaden og Hertugdømmerne³⁷), var kun ringe.

3. Almindelige Træk fra det tyske Embedsmandselements Liv og Forhold i København i Tiden 1830—1840.

Tiden efter 1830 blev den egentlige nationale Brydningstid. Nationalitetsidéen, der siden 1815 var blevet holdt nede, begyndte nu igen at gøre sig gældende som en almeneuropæisk Faktor; det mærkedes i Belgien, Tyskland, Italien, Schweiz og i det østrigske Monarkis forskellige Bestanddele. Ogsaa i den nationalt blandede danske Helstat maatte dette Forhold komme til at gøre sig gældende. Baade paa dansk og paa tysk Side naaede de nationale Strømninger ned i de bredere Befolkningslag, der nu bevidst tog Stilling enten for den ene eller den anden Part. Dette nationale Modsæningsforhold blev af afgørende Betydning for den følgende Udvikling. Stærkest maatte Modsætningerne selvfølgelig give sig Udtryk paa selve Brydningernes Aasted, Hertugdømmet Slesvig. Hvor stor Betydning netop Embedsstanden fik her, er ofte blevet fremhævet. I Forvejen var der et spændt Forhold mellem Bønderne og Embedsmændene, og i den Omstændighed, at Bønderne var danske, medens Embedsmændene næsten uden Undtagelse var tyske, laa en Forudsætning for, at den allerede bestaaende Modsætning kunde udvikle sig til at blive af national Karakter.

I København kunde det tyske Embedsmandselement ikke saa direkte være med til at uddybe et nationalt Skel; de levede under helt andre Forhold end deres Standsfæller i Hertugdømmerne, i en helt igennem dansk By, hvor de paa Grund af deres Faatallighed maatte føle sig helt overskyggede. Saadan som Tingene udviklede sig i Hovedstaden i 1830'erne³⁸⁾, kunde det inidlertid ikke undgaas, at Skellet mellem dem og deres danske Omgivelser, — baade i og udenfor Kollegierne, — blev skarpere, end det havde været tidligere. Hvad skulde de tyske Embedsmænd da gøre for at hævde deres egen nationale Opfattelse under disse Forhold? De greb til det mest nærliggende: nemlig at isolere sig, saa godt det lod sig gøre, og at søge Styrke i et enigt Sammenhold. Det vil dog være umuligt at samle alle de i Hovedstaden værende tyske Embedsmænd under en fælles Karakteristik, ligesom det vil være vanskeligt at angive en fast Udviklingslinje.

Vi møder indenfor Centraladministrationen Repræsentanter for det gamle helstatslige Standpunkt, for hvilke Helstatens Interesser og Loyalitet overfor Kongen var det vigtigste³⁹⁾, og vi støder paa loyale, kongetro Embedsmænd, der i deres politiske Synspunkter hyldede den administrative Slesvigholstenisme.⁴⁰⁾ Endelig var der en — dog forholdsvis lille Gruppe, der følte sig i Modsætning til alt, hvad der var dansk. Deres højeste Ønske var Dannelsen af et selvstændigt Slesvigholsten, helst med Orientering mod Syd. Til denne Gruppe sluttede sig som allerede nævnt især de yngre Kontorembetsmænd af Lornsens Type.

Det kunde undertiden komme til Skærmydsler mellem danske og tyske Embedsmænd, — af mere eller mindre voldsom Art. Da Direktør Lowzow⁴¹⁾ modtager Georg Hanssen,⁴²⁾ fortæller han denne en lille Episode, som for nylig havde fundet Sted i et af Kontorerne: »Det var kedeligt, De ikke kom fjorten Dage før, saa vilde De have oplevet en Scene, hvor de Herrer tyske og danske Medlemmer kom op at skændes. Havde jeg ikke holdt fast ved det grønne Bord, vilde samtlige Blækhuse have udtømt deres Indhold ud over det.«⁴³⁾

P. V. Jacobsen omtaler i et af sine Breve en anden lignende

Affære, forefaldet mellem Lornsen selv og en dansk Slesviger ved Navn Clausen; de siges adskillige Gange at have kastet hinanden paa Døren i Kontoret og derefter at have udfordret hinanden, hvorpaa Kollegiet maatte mægle Forlig.⁴⁴⁾

Saadanne Scener har dog sikkert nok hørt til Sjældenhederne; i Almindelighed er de nationale Stridigheder blevet holdt udenfor; der har hersket et gensidigt kollegialt Forhold, — ogsaa udover de egentlige forretningsmæssige Anliggender.

Staden København havde i mange af de tyske Embedsmænds Øjne ikke særlig tiltrækkende Egenskaber. Vi kan finde Udtalelser som følgende: » det fordømte København er slet ikke værd at give holstenske Penge ud i«, eller »det er en ked-sommelig By, en med tusind og atter tusind Ører og Tunger forsynet Rede, i hvilken enhver Holstener bliver anset for en Gøgeunge ; det er ogsaa ærgerligt, at de (Beboerne) ikke kan lade en passe sig selv og ikke kan begribe, at Holstenerne hellere kommer sammen indbyrdes end med »Stockdänen«; man maa være i København for at faa Respekt for Kiel.«⁴⁵⁾

Den Form for Selskabelighed, der var almindelig i København, hvor de materielle Nydelser var det væsentlige, kritiserede man stærkt; overfor det stillede man de hyggelige smaa Sammenkomster, hvor kun Landsmænd var til Stede, og hvor Diskussioner og interessante Samtaler udfyldte en hel Aften.⁴⁶⁾ Indbyrdes kunde de jo drøfte mange Ting, som man i større Selskaber, hvor der var baade Danske og Tyske med, af Høflighedshensyn undgik at komme ind paa. En ganske naturlig Følge var, at der dannedes en fast sammentømret lille Kreds af Slesvigholstenerne i København. Georg Hanssen omtaler en saadan i sine Erindringer. Den kom meget lidt i Berøring med danske Kredse, og selv om de fleste af dens Medlemmer ogsaa var Medlemmer af en større dansk Forening, var det nærmest for at have et Sted, hvor de kunde læse deres Aviser og samtale med deres snævrere Venner. Følgen af, at de altid holdt sammen, var, at man noget spottende benævnte dem »den neder-sachsiske Kreds«.⁴⁷⁾

Mange af de tyske Embedsmænd var dog ikke med paa at

afsondre sig saa stærkt. Georg Hanssen, der kun opholdt sig i København i faa Aar, naaede i denne korte Tid at knytte Forbindelser med mange danske Kredse ogsaa.⁴⁸⁾ Blandt sine Omgangsvener nævner han saa betydelige Mænd som Juristen Kolderup-Rosenvinge, Historikeren Engelstoft, Velschow m. m. fl.; med Interesse fulgte han dansk Teaters og dansk Kunsts Frembringelser, og imellem de 17, der rettede Henvendelse til det danske Folk om Tilvejebringelse af Midler til Oprettelsen af Thorvaldsens Museum i 1837, var der ikke mindre end 4 tyske Embedsmænd.⁴⁹⁾

Da Kongen blev syg i 1837, vakte det Uro ogsaa i tyske Embedskredse. » — Lad ham være, som han er«, skrev Chr. Reventlow⁵⁰⁾ til sin Fader, »i Øjeblikket ved vi, hvad vi har, men hvad vi faar, kan intet Memmeske vide — «.⁵¹⁾ Disse Ord kom vel fra den konservative Fløj af det tyske Element, men den havde ikke faa Tilhængere, og det var ofte de indflydelsesrigeste i Kancelliet.

Atter andre var sig nok den nationale Modsætning bevidst, men saa for klart Farerne ved et Brud og var ikke særlig venligt stemt overfor de demokratiske Elementer i Hertugdømmerne. Som Schleiden⁵²⁾ karakteristisk nok siger nogle Aar senere, vilde man ikke »ved utidig Tale gaa Glip af Muligheden for fremtidig i indflydelsesrige Stillinger at kunne virke for Fædrelandets Vel«, og han føjede til: »Vi vidste, at de danske Politikere intet Middel skyede for at bringe deres formodede Modstandere til Fald.« Saaledes har sikkert mange følt det. For ikke at miste Mulighederne for Forfremmelse og for stadig at have Chance for at opnaa de gode Stillinger, har de saavidt muligt holdt Modsætningsfølelsen nede.

— —

Tiden 1820—1840 adskiller sig saaledes paa mange Maader fra de foregaaende tyve Aar. Overalt vaagnede nu det nationale Liv; som en Bølge brød det frem i alle Lande, samlede Folkstammer, der før havde været skilt, men splittede ogsaa Stater efter helt nye Linjer. Det sidste blev Tilfældet i Danmark, hvor

et dansk og et tysk Folkeelement hidtil havde levet sammen i Fordragelighed.

Allerede ret tidligt traadte den nationale Modsætningsfølelse frem indenfor Embedskredse; de tyske Embedsmænd havde saa godt som alle i deres Studentertid lært den tyske nationale Bevægelse at kende, og mange af dem var blevet stærkt grebet. Opholdet i den danske Hovedstad og den Paavirkning, de modtog som Elever i den danske bureaukratiske Skole, maatte dog mildne Modsætningerne noget. Da Lornsen brød frem af Rækkerne, viste det sig ogsaa, at skønt han havde haft afgørende Indflydelse paa mange af sine Kolleger, var der ingen, der fulgte ham, da han brød med den danske Stat. Alligevel blev 1830 et afgørende Mærkeaar, ikke saa meget paa Grund af de hjemlige Begivenheder, som paa Grund af det, der skete ude i Europa. Den nationale Bevidsthed voksede sig fra nu af dybere ned i Befolkningerne og blev derigennem mere ægte, end den havde været før; samtidig blev ogsaa Mulighederne for nationale Brud større.

Indenfor Embedsstanden i København naaede Modsætningen ikke rigtig at udfolde sig endnu, især paa Grund af de tyske Embedsmænds Frygt for at miste Embedsstillingerne. De nye Ideer havde heller ikke grebet alle Embedsmændene. Baade paa dansk og paa tysk Side var der endnu Repræsentanter for den Opfattelse, at Bestræbelserne for at videreføre Helstaten maatte sættes frem for alt andet og burde samle alle. Men de var ved Aar 1840 de færreste, og Udviklingen gik med Modparten. Det blev mere og mere klart, at Slutresultatet maatte blive en Kamp mellem de to Folkeelementer indenfor Staten, som paa Grund af en forskellig folkelig Udvikling fjernede sig mere og mere fra hinanden.

Jørgen Paulsen,
cand. mag.

Noter.

II. Tyske Embedsmænd i Regeringskontorerne i København.

¹⁾ Indfødsretsloven af 1776 var netop Udtryk for Bestræbelserne efter at samle Staten til en fastsluttet Helhed og stille alle Rigets Undersaatter lige.

²⁾ jfr. A. Linvald: Kronprins Frederik og hans Regering 1797—1807. S. 68 f.

³⁾ Benævnelsen »Tyske Kancelli« bruges for Kortheds Skyld gennem hele Afhandlingen til Trods for Navneforandringen i 1806 (efter det tyske Riges Opløsning) til »Slesvig-Holstenske K.« og 1816 (efter Lauenborgs Indlemmelse) til »Slesvig-Holsten-Lauenborgske K.«

⁴⁾ Den følgende Undersøgelse er foretaget ved Hjælp af følgende Kilder: Kringelbachs Opgørelse, Brickas Biografisk Leksikon og »Fortegnelse over Kandidater med slesvigsk-juridisk Eksamen« i Personalhistorisk Tidsskrift 6^e Rk. I, S. 167 ff.

⁵⁾ Navnene paa de resterende tre, Schütz, Sixtel og Bertelsen, kunde tyde paa, at ogsaa de i hvert Fald de to var tyske.

⁶⁾ Georg Hanssen: Lebenserinnerungen, Zeitschrift XL, S. 77.

⁷⁾ Den danske Centraladministration (1921), S. 482.

⁸⁾ Georg Hanssen: Lebenserinnerungen, S. 80.

⁹⁾ Den danske Centraladministration, S. 473.

¹⁰⁾ jfr. Breve fra U. J. Lornsen til Faderen i: W. Jessen og C. E. Hofmann: U. J. Lornsens Briefe.

¹¹⁾ Se Bilag.

III. Tiden o. 1800 o. 1820.

¹⁾ Ang. Ridderskabet og dets Privilegier se: Jensen og Hegewisch: Privilegien der Schlesw. Holst. Ritterschaft (1797).

²⁾ Otto Brandt har i sin Bog: Geistesleben und Politik in Schleswig-Holstein um die Wende des 18. Jahrhunderts (1927) givet en indgaaende Skildring af Emkendorfkredsen og de politiske og nationale Rørelser indenfor denne i Tiden o. 1800.

³⁾ Søster til Ernst Schimmelmänn.

⁴⁾ B. G. Niebuhr, f. i Kbh. 1776, Assessor i Økonomi- og Kommercekollegiet 1800, Committeret 1804—1806, hvorefter i preuss. Tjeneste.

⁵⁾ Niebuhrs Briefe, I, Nr. 127, S. 260.

⁶⁾ » » - - 118, S. 242.

⁷⁾ » » - - 169, S. 315.

⁸⁾ » » - - 177, S. 331.

⁹⁾ J. G. Rist, Privatsekretær hos Schimmelmänn 1797—1801; jfr. Reventl. Papirer, V, S. 300 f.

¹⁰⁾ J. G. Rist: Lebenserinnerungen, I, S. 119.

¹¹⁾ Gräfin Elise von Bernstorff: Ein Bild aus der Zeit, I, S. 83.

¹²⁾ J. G. Rist: Lebenserinnerungen, I, S. 116 f. og Elise v. Bernstorff: Ein Bild aus der Zeit, I, S. 33.

¹³⁾ A. S. Ørsted: Af mit Livs og min Tids Historie, I, S. 325.

¹⁴⁾ Den sidste ordinære Landdag 1675; 1712 helt ophævet.

¹⁵⁾ A. S. Ørsted: Af mit Livs og min Tids Hist., II, S. 186, ff.

¹⁶⁾ A. S. Ørsted: For den danske Stats Opretholdelse i dens Helhed, S. 97 ff.

¹⁷⁾ Den følg. Fremstilling af Skattestriden er især bygget paa Otto Brandt: Geistesleben u. Politik, der i dette Spørgsm. hviler paa Brevvekslingen mellem Fritz og Cay R., Chr. D. Reventlows Dagbogsoptegnelser og Brevveksl. ml. en Række af de øvr. Hovedpersoner.

¹⁸⁾ Niebuhr: Briefe, I, Nr. 155, S. 299.

¹⁹⁾ Biografi af Dr. Hans Schulz.

- 20) Otto Brandt: Geistesleben u. Politik, S. 296; Note 1.
 21) » » » » S. 296.
 22) Deputeret i Tyske Kancelli 1771—1804.
 23) Deputeret i T. K. 1801—1813. jfr. Zeitschrift IX, S. 142 ff.
 24) » » 1802—1820.
 25) Otto Brandt: Geistesleben u. Politik, S. 297, f.
 26) Deputeret fra 1801.
 27) » » 1801—1809.
 28) Otto Brandt: Geistesleben u. Politik, S. 298 f.
 29) A. S. Ørsted: Af mit Livs og min Tids Hist., II, S. XXIII.
 30) Niebuhr: Briefe, I, Nr. 132, S. 273.
 31) » » - - 155, S. 299.
 32) A. S. Ørsted: Af mit Livs og min Tids Hist. II, S. 196 f. Noten
 33) Spørgsmaalet om, hvorvidt nationale Motiver har gjort sig gæ-
 dende saa tidligt som 1802 eller ikke, er meget omstridt. Otto Brandt
 mener ja (Geistesleben), Otto Scheel mener derimod, at en national
 Bevægelse kan man først tale om efter 1815 (Der junge Dahlmann)
 Carl Petersen har i sin Afh. »Nikolaus Falck und die Entstehung des
 Schlesw. holst. Gedankens« støttet Scheels Opfattelse.
 34) Ang. dette Spm. se: Aage Friis: Aktstykker vedr. Holst. Indl. i
 Danm. i Aaret 1806 (Danske Magazin 5. Rk. VI) — samme: Holst.
 Indl. i Danm. i 1806 (Hist. Tidsskr. 7. Rk. VI), samt Hans Schulz' Vær-
 ker om Hertug Frederik Christian.
 35) Hans Schulz: Aus dem Briefwechsel des Herz. Fr. Chr., S. 181.
 36) A. S. Ørsted: Af mit Livs og min Tids Hist. III, S. 147, — og
 Aktstykker og Breve Nr. 52.
 37) A. S. Ørsted: For den danske Stats Opreth. S. 62, — og Akt-
 stykker og Breve, Nr. 50.
 38) Aktstykker og Breve, Nr. 61 (jfr. Nr. 67 og 68).
 39) » » » » 56.
 40) Det var Resultaterne af dette hans Arbejde, hans Søn Chr.
 Aug. i 1837 udsendte anonymt under Titlen: »Die Erbfolge in Schles-
 wig-Holst.«, som Svar paa Chr. Paulsens Skrift: »Für Dänemark und
 für Holstein.«
 41) Hans Schulz: Aus dem Briefw. Friedr. Christ's, S. 326.
 42) Aage Friis i Hist. Tidsskr. 7 Rk. VI. S. 93.
 43) Aktstykker og Breve, Nr. 3.
 44) » » » 31.
 45) » » » 15.
 46) Aktstykker og Breve, Nr. 37.
 47) Præsident i Tyske Kancelli 1804—1813.
 48) Hist. Tidsskr. 7 Rk. VI, S. 107 og Rist: Lebenserinnerungen II,
 S. 75 f.
 49) Aage Friis: Udenrigsministerskiftet 1810 (Hist. Tidsskr. 7. Rk.
 I S. 229 f.)
 50) Elise v. Bernstorff: Ein Bild aus der Zeit, II, S. 251 f.
 51) Aktstykker og Breve, Nr. 65.
 52) » » » 5. 46, 47.
 53) » » » 13.
 54) a) 16/9 1806 nedsattes en Kommission, der skulde søge at give
 Hertugdømmernes Love Grundlighed med Kongerigets. Resultatet af
 Lovkommissionens Arbejde blev en stor Bunke Akter, hvorigenennem
 man naaede at konstatere Forskellene og Vanskelighederne ved de-
 res Udryddelse.
 b) 3/12 1807: Forordn. om at alle fra Hertugd. udgaaede Forordn.,
 Patenter og Befalinger skulde affattes baade paa Dansk og Tysk,
 (ikke gennemført).
 c) Forordn. af 2/12 1809, 23/10 1811 og 7/9 1812 bestemte, at alle

Embedsmænd og Advokater i Hertugdømmerne skulde være Herre over det danske Sprog.

⁵⁰⁾ Lærer ved Hoffet 1803—1810.

⁵⁶⁾ Deputeret i Finanskollegiet 1784—1813.

⁵⁷⁾ Reventl. Papirer VI, S. 299.

⁵⁸⁾ A. S. Ørsted: Af mit Livs og min Tids Hist., II, S. 319 f, Noten.

⁵⁹⁾ C. F. Allen: Det danske Sprogs Hist. i Hertugd. Slesvig II, S. 97.

⁶⁰⁾ Deputeret i Tyske Kancelli 1809—1821.

⁶¹⁾ Niels Falck var født i Emmerlev ved Tønder. 1811—1813 var han Kontorchef i Kancelliet. Gennem sin senere Virksomhed kom han til at betyde meget for de slesv. og holst. Jurister. At han var Nordslesviger, præger hans Indstilling stærkt. Han forstod Forholdene i sin Hjemegn, ja stod vel ovenikøbet paa et helt moderne Standpunkt i Nationalitetskampen, idet han krævede kulturel Autonomi. Lige til sin Død stod han i intim Forb. med betydelige Danske, Mænd som Kolderup-Rosenvinge, Engelstoft, Werlauff og Hjort i Sorø (jfr. M. Liepmann: Von Kieler Professoren).

⁶²⁾ Kieler Blätter 2. Bd. S. 122.

⁶³⁾ Om Rigsbanken og Hertugdømmerne se: M. Rubin: Frederik d. VI.s Tid, S. 43/ff. — og A. S. Ørsted: Af mit Livs og min Tids Hist. S. 332 f. — samt samme: For den danske Stats Opreth. S. 298 ff.

⁶⁴⁾ A. S. Ørsted: For den danske Stats Opreth. S. 103 f.

⁶⁵⁾ Reventlow'ske Papirer VIII, 309 ff.

⁶⁶⁾ » » VI, S. 341.

⁶⁷⁾ » » S. 347.

⁶⁸⁾ » » — S. 361.

⁶⁹⁾ Dette Spm. er behandlet af A. D. Jørgensen i Hist. Afh. III, S. 389 ff og J. M. S. Ostfeld: Studier over Stemninger og Tilstande i Holsten 1815—1830, S. 80 ff. Endvidere Paul Richter: Aus der schlesw. holst. Verfassungs- u. Verwaltungsgesch. (Zeitschrift LVIII, S. 449 f.)

⁷⁰⁾ A. D. Jørgensen har i »Kristian VIII og Otto Moltke« (Hist. Afh. III) forsøgt at klarlægge sidstnævntes Stilling til den slesv. holstenske Bevægelse.

⁷¹⁾ Ostfeld: Studier, S. 47 f.

⁷²⁾ I Ernst Philip Kirsteins Hus samledes mange af Hertugdømmernes bedste Mænd; jfr. Reventl. Papirer V, S. 296 f. og J. G. Rist: Lebenserinnerungen III, S. 144.

⁷³⁾ jfr. Brev fra Carl Wendt til Louise Stolberg. Reventl. Pap. I, S. 336.

IV. Tiden o. 1820 o. 1840.

¹⁾ Ostfeld: Studier, S. 127 ff.

²⁾ Da Lovene for »Allgemeine deutsche Burschenschaftsvereins 1818 blev vedtaget, var det saaledes Kieler Studenternes Udkast, der var lagt til Grund for den endelige Udformning.

³⁾ Paul Richter: Aus der schlesw. holst. Verfassungsgeschichte i »Zeitschrift« LVIII.

⁴⁾ Holsten havde 1817 362.317 Indbyggere.

⁵⁾ Zeitschrift LVIII, S. 466.

⁶⁾ Deputeret i Tyske Kancelli 1820—31.

⁷⁾ Deputeret i Tyske Kancelli 1820—40.

⁸⁾ Legationssekr. i Frankfurt 1815. 1823 surnummerer Dep., 1825 Min. ved Forbundsdagen

⁹⁾ Zeitschrift LVIII, S. 470

¹⁰⁾ Zeitschrift LVIII, S. 472 f.

¹¹⁾ Orla Lehmanns »Efterladte Skrifter« IV, S. 187 f.

¹²⁾ Litteraturen om Lørnsen er efterhaanden meget omfattende. De vigtigste Værker er flg.: Wilh. Jessen og C. E. Hoffmann: Uwe

Jens Lornsens Briefe an seinen Vater (1930) giver meget lidt politisk Stof, fra hans Ophold i Kbh. næsten intet. Men til Gengæld giver de et godt Billede af ham som Menneske, af hans meget sammensatte Karakter. Brevsamlingen dækker over hele Tidsrummet fra L. 1811 kom til Tønder Semin. og til han 1838 tog sig selv af Dage. Af udelukkende politisk Indh. er derimod den Saml. af Breve, som V. Pauls udgav i 1925: «Uwe Jens Lornsens Briefe an Franz Hermann Hegewisch». De omf. Tiden 1830—1838. Den første Biografi er skr. af K. Jansen: Uwe Jens Lornsen (1872) — paa mange Maader forældet, men dog stadig Hovedværket. Fra dansk Side er Lornsen behandl. af Th. Graae: Uwe Jens Lornsen (1891), hvori særlig fremhæves de almeneuropæiske Fænomener, fra hvilke L. havde faaet sine Impulser. Angaaende yderligere Litteratur henvises til cand. mag. Svend Larsens Oversigt i »Grænsevagten« Februar 1931.

¹³⁾ Endnu i 1813 var Studenterne i Kiel blevet meget forbitrede over Dahlmanns Tale for Sejren over Napoleon ved Waterloo.

¹⁴⁾ J. G. Rist: Lebenserinnerung III, S. 177.

¹⁵⁾ Mich. havde efter sine Studier i Kiel og a. St. opholdt sig ngl. Aar i Kbh., hvor han bl. a. kom meget sammen med Molbech. I Athenæum deltog han ivrigt i konstitutionelle Debatter. 1829 blev han Dahlmanns Efterfølger i Kiel som Prof. i Historie.

¹⁶⁾ J. Rist: Lebenserinnerungen III, S. 177.

¹⁷⁾ K. Jansen: Uwe Jens Lornsen, S. 189.

¹⁸⁾ W. Jessen og C. E. Hoffmann: Briefe, S. 107 og S. 122. jfr. Richter i Zeitschrift LVIII, S. 475 f.

¹⁹⁾ J. N. Madvig: Den nationale Politik, S. 41.

²⁰⁾ W. Jessen og C. E. Hoffmann: Briefe, S. 134.

²¹⁾ » » » » S. 125.

²²⁾ Uwe J. Lornsens Briefe, S. 127 f.

²³⁾ Zeitschrift LVIII, S. 581.

²⁴⁾ K. Jansen: U. J. L. S. 193 ff.

²⁵⁾ Zeitschrift LVIII. S. 583 f (Beilagen Nr. 2).

²⁶⁾ » » S. 585 (» » 3).

²⁷⁾ Über das Verfassungswerk in Schl.-Holst., S. 4.

²⁸⁾ » » » » S. 5.

²⁹⁾ Alle de Kontorer, der har med Hertugd.'s særl. Anligg. at gøre.

³⁰⁾ Über das Verfassungswerk, S. 8.

³¹⁾ 23/1 anholdt og sat i Fæstningsarrest, 1833 igen løsladt, men nu brød hans gamle Sygdom saa stærkt frem, at han i sin Fortvivelse rejste til Brasilien. 1838 begik han Selvmord ved Genfersøen.

³²⁾ 1830 Kancellist i General-Told-Kammer- og Kommercekoll., 1835 Committeret, 1840 Deputeret. Forlod Kbh. ved Oprørets Udbrud 1848 og stillede sig til den provis. Regerings Disposition.

³³⁾ H. R. Hjort-Lorenzen: Frederik VI. og Bevægelsen i Holsten 1830 — Sønderj. Aarbøger 1901.

³⁴⁾ K. Jansen: U. J. L. S. 379.

³⁵⁾ Deputeret i General-Told-Kammer- og Kommercekoll., 1823—32.

³⁶⁾ Über die neuerlichen Aufregungen in den Herzogthümern Schl. und Holst., S. 16.

³⁷⁾ Petitionsbestræbelserne i Hertugdømmerne blev en stor Fiasko.

³⁸⁾ Trykkefrihedsselsk. udvidede sin Virksomhed til ogsaa at sælde Slesvig (jfr. Orb. Lehmann: Efterladte Skrifter III, S. 68 ff). Ogsaa det nationallib. Parti antog et nationalt Program.

³⁹⁾ Eks. Konrad Rantzau-Breitenburg, der 1831 som den første Holst. efter 1814 blev Medl. af Statsraadet. Han kom dog ikke til at spille nogen Rolle, men han var Kongens fortalorte Ven; som udpræget Tilh. af Helstaten var han endnu helt overbørlig af nat. Modsætninger. Jfr. Rantzau-Breitenburgs Erindr. udg. af Louis Bobé.

⁴⁰⁾ Typen herpaa er Höpp. Han kaldes af A. S. Ørsted »en Mand, der nød Kongens ganske særdeles Tillid og var Kongen og det monarkiske Princip i højeste Grad hengiven.« Han var Hovedmanden for Oprett. af Fællesregeringen og Overappellationsretten for Slesv. Holst. ligesom han havde stor Indflydelse under Fhdl. om selve Stænderforordn. Som kgl. Kommissarius ved Slesvigs og Holstens Stænder 1836 og 1838 stod han igen paa en fremstaaende Post, men han begunstigede aldrig Hertugdømmerne paa den øvrige Stats Bekostn. 1840 blev han Præsident for Overappellationsretten i Kiel.

⁴¹⁾ 1841—1843 Direkt. i General-Told-Kammer- og Kommercekoll. (jfr. Georg Hanssens Erindr. i Zeitschrift XL, S. 69).

⁴²⁾ f. i Hamborg 1809. Slægten stammer fra Sundeved. 1883 Privatdoc. ved Univers. i Kiel. 1834 Sekretær i General-Told-Kammer- og Kommercekoll., hvor han kom til at deltage i Forarbejderne til Toldordningen for Hertugdømmerne.

⁴³⁾ Zeitschrift XL, 69.

⁴⁴⁾ Breve fra P. V. Jacobsen, udg. v. Jul. Clausen, S. 135 f.

⁴⁵⁾ Breve fra Chr. Reventlow i »Quellen u. Forschungen III, S. 65 ff.

⁴⁶⁾ R. Schleiden: Erinnerungen eines Schlesw.-Holst.s, S. 85 f.

⁴⁷⁾ Zeitschrift XL, S. 73.

⁴⁸⁾ Zeitschrift XL, S. 74.

⁴⁹⁾ H. N. Clausen: Optegnelser om mit Liv og min Tid, S. 194.

⁵⁰⁾ f. 1807; senere Amtmand over Bordesholm, Kiel og Cronshagen.

⁵¹⁾ Quellen u. Forsch. III, S. 74.

⁵²⁾ 1843—45 Auskultant i General-Told-Kammer- og Kommercekoll. 1845—48 Committet. I Bogen »Erinnerungen eines Schlesw.—Holsteiners« giver han et udmærket Billede af de nationale Modsætningers Virkninger indenfor Embedsmandskredse i Kbh. (jfr. Tilskueren 1892; N. Neergaard: Københavnske Slesvigholstenere).

Litteraturfortegnelse.

- Aktstykker og Breve vedrørende Holstens Indlemmelse i Danmark 1806; ved Aage Friis. (Danske Magazin 5. Række VI.)
- Allen: Det danske Sprogs Historie i Hertugdømmet Slesvig I-II. (1858.)
- Aus den Briefen des Amtmanns Grafen Christian Reventlow; ved Hedemann-Heespen. (Quellen und Forschungen zur Gesch. Schlesw.-Holst. III. (1915.))
- Otto Brandt: Geistesleben u. Politik in Schleswig-Holstein um die Wende des 18. Jahrhunderts. (1925.)
- Johs. Brock: Die Vorgeschichte der schleswig-holsteinischen Erhebung (1916.)
- Den danske Centraladministration. (1921.)
- H. N. Clausen: Optegnelser om mit Levned og min Tid. (1877.)
- Orla Lehmann: Efterladte Skrifter I—IV. (1872—74.)
- H. K. Eggers: Christian Ulrik Ditlev Freiherr v. Eggers. (Zeitschr. IX.)
- Fortegnelse over Kandidater med slesvigsk-juridisk Eksamen; ved C. H. Rode. (Personahist. Tidsskrift 6. Række I.)
- Aage Friis: Holstens Indlemmelse i Danmark i Aaret 1806. (Hist. Tidsskrift 7. Række VI.)
- Th. Graae: Uwe Jens Lornsen. (1891.)
- Gräfin Elise v. Bernstorff: Ein Bild aus der Zeit 1789—1835, I II. (1896.)
- Georg Hanssen: Lebenscrinnerungen. (Zeitschrift XL.)
- Hedemann-Heespen: Die Herzogtümer Schleswig-Holstein und die Neuzeit. (1926.)
- H. R. Hjort-Lorenzen: Kong Frederik VI. og Bevægelsen i Holsten 1830. (Sønderj. Aarbøger 1901.)
- K. Jansen: Uwe Jens Lornsen. (1872.)
- » : Zur Lornsen'schen Bewegung (Zeitschrift XXIV.)
- W. Jessen u. C. E. Hoffmann: Uwe Jens Lornsens Briefe an seinen Vater. (1930.)
- P. V. Jacobsens Breve, udg. ved Julius Clausen. (1899.)
- A. D. Jørgensen: Forfatningsspørgsmalet i det danske Monarki 1814—1848. (Historiske Afhandlinger III. 1898.)
- A. D. Jørgensen: Kristian VIII. og Nordslesvig. (Hist. Afhandl. III.)
- » : Kristian VIII. og Otto J. Moltke. (Hist. Afhdl. III.)
- Kieler Blätter 1816.
- P. Lauridsen: Da Sønderjylland vaagnede. I—VIII. (1909—22.)
- A. Linvald: Kronprins Frederik og hans Regering 1797—1807. (1923.)
- M. Liepmann: Von Kieler Professoren. (1916.)
- J. N. Madvig: Den nationale Politik og det danske Monarki. (1865.)
- H. A. Malling: Efterladte Erindringer og Betragtninger. (1894.)
- Meddelelser fra Gehejmearkivet 1886—1888.
- N. Neergaard: Københavnske Slesvigholstener. (Tilskueren 1892.)
- Notizen zu einer Lebensbeschreibung U. J. Lornsens, ved U. L. N. (Hamborg 1838.)
- Barthold Georg Niebuhrs Briefe, ved D. Gerhard u. W. Norvin. I. (1926.)
- J. M. S. Ostenfeld: Studier over Stemninger og Tilstande i Holsten 1815—30 (1909.)
- Rantzau-Breitenburgs Erindringer ved Louis Bobé (1900.)
- Paul Richter: Aus der schlesw.-holst. Verfassungs- u. Verwaltungsgesch. (Zeitschrift LVIII.)
- J. G. Rist: Lebenscrinnerungen I—III ved G. Poel (1880—88.)

- Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds I—IX, ved
Louis Bobé (1895—1922).
- M. Rubin: Frederik VI.'s Tid (1895).
- R. Schleiden: Erinnerungen eines Schleswig-Holsteiners (1890).
- Schmidt-Phiseldeck: Über die neuerlichen Aufregungen in den Herzogtümern Schlesw. und Holst. (1830).
- Hans Schulz: Friedrich Christian, Herzog zu Schlesw. Holst. (1910).
- » Briefwechsel des Herzogs mit König Friedr. VI. von Dänemark (1908).
- » Aus dem Briefwechsel des Herzogs Friedr. Christ. (1913).
- Usinger: Uwe Jens Lornsen (Zeitschrift III).
- U. J. Lornsen: Über das Verfassungswerk in Schleswig-Holstein (1830).
- F. J. West: De kgl. Amtmænd i Hertugdømmet Slesvig 1660—1848. (Personalh. Tidsskr. 7. Række VI).
- A. S. Ørsted: Af mit Livs og min Tids Historie I—IV (1851—57).
- » For den danske Stats Opretholdelse i dens Helhed. (1850).
-

Bilag.

Deputerede i Tyske Kancelli 1800-1840.

	Fødested el. Stilling før	evtl. senere Stilling
Krist. Ludv. Schütz	?	† 1812 i Kbh.
Karl Krück	Overrettsraad (Gottorp)	Overrettskansl. (Gott.)
Kristian Janssen	f. i Plöen	† 1811 i Kbh.
K. L. Brockdorff	Overrettsraad (Gottorp))	Kansler i Glückstadt
C. F. Reventlow	f. paa Emkendorf	Landdrost i Lauenborg
Chr. D. Rantzau	f. paa Ascheberg	Overpræs. og Kurator (Kiel)
Chr. U. v. Eggers	f. i Itzehoe	Overpræs. i Kiel
Peter v. Sixtel	?	† 1804 i Kbh.
Fr. Chr. Jensen	Prof. i Kiel	† i Heide (Ditm.)
J. S. Møsting	f. paa Møen	Præs. i Kancelliet
Heinzelmann	f. i Meldorf (Ditm.)	Landfoged i Ditm.
Feldmann	Overrettsraad (Gottorp)	Antmand i Flensborg
A. B. Rothe	f. i Kbh.	† i Kbh. 1840
J. O. Spiess	f. i Reinfeld	Overrettskansl. (Gott.)
H. K. Hammerich	f. i Flensborg	† 1837 i Kbh.
O. J. Moltke	f. i Kbh.	Præs. i Kancelliet
J. F. Prehn	Amtsforv. i Husum	Regeringsraad (Ratzeb.)
L. Bertelsen	?	† 1833 i Kbh.
J. F. Jensen	f. i Glückstadt	Kurator i Kiel
J. P. Höpp	Overrettsraad i Slesvig	Præs. f. Overappellr. i Kiel
Langheim	Amtsforv. i Rendsborg	† 1833 i Kbh.
v. Pechlin	Legationsr. i Frankfurt	Min. v. Forbundsdagen
P. Thomsen	Overrettsraad (Gottorp)	† 1839 i Kbh.
H. Reventlow-Criminil	Amtmand i Flensborg	1840 endnu i Kbh.
K. O. Dumreicher	f. i Slesvig	afsk. 1848
J. B. H. Rathgen	Sekr. v. Landdrosteriet i Pinneberg	afsk. 1848
Lillienron	Assessor paa Gottorp	Amtmand i Gottorp

Kontorchefer¹⁾.

B. Ketelsen	f. i Bredsted	Stadspræs. i Frederiksstad
K. A. Berger	- - Eichede	— i Rendsborg
K. Fabricius	- - Satrup	Landrettssekr. i Holst
J. F. Dumreicher	- - Slesvig	Landrettsnot. i Pinneberg
F. W. K. v. Prangen	- - Glückstadt	?
F. H. K. Johansen	- - København	Præsident i Flensborg
N. W. Falck	- - Emmerlev	Professor i Kiel
Th. Wilse	- - Kiel	Syndikus i Kiel
K. H. Esmarch	- - Holtenuau	Borgmester i Sønderborg
K. Friess	- - Eckernførde	† 1826 i Kbh.
U. J. Lornsen	- - Keitum (Sild)	Landfoged paa Sild
S. H. Jensen	- - Sild	Borgmester i Kiel
J. H. Rötger	- - Glückstadt	— i Itzehoe
E. Möller	- - Kiel	Aktuarus i Plöen
J. Wolfhagen	- - Tønning	† 1840 i Kbh.
A. Lorentzen	- - Oldesloe	Overrettsraad i Holsten
K. Ph. Francke	- - Slesvig	Forlod Kbh. i 1848
K. F. Callisen	- - Slesvig	Amtmand i Lauenborg
H. Gardthausen	- - Segeberg	Toldforv. i Kappel
F. Schmidt	- - Steinberg	† i Kbh. 1852
N. H. Deckmann	- - Slesvig	Revisor i den slesv.-holst. Reg.
H. Paulsen	- - Flensborg	† i Kbh. 1869
A. Wadenburg	- - Rostock (Oldenb.)	Herrredsfoged i Slogs H.
H. K. Wolf	- - Altona	Amtsforv. i Flensborg
Behrmann	?	Regnskabsfører paa Gottorp?
C. Behn	- - Rendsborg	Politimester i Flensb.
W. H. Hargens	- - Kiel	Raadm. i Haderslev
H. P. Schmidt	- - Flensborg	?
F. K. Prehn	- - København	Syndikus i Altona

¹⁾ Kontorchefer, der senere blev Deputerede, er kun taget med ovenfor.